



Interface Demography
Working Paper

2012-2

Een bevolkingsprognose voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Impact op het aantal beschikbare plaatsen in het
Brusselse kleuteronderwijs

Lena Imeraj, Christa Engelbos & Kelly Huegaerts

Lena.Imeraj@vub.ac.be

DOI: 10.5281/zenodo.11175956

Inhoud

Abstract.....	3
Situatieschets	4
Basisonderwijs in Brussel.....	7
Bestaande bevolkingsprognoses	8
Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060 (FPB – ADSEI).....	10
Bevolkingsprojecties 2010-2020 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BISA).....	12
L’emploi bruxellois dans le cadre de la forte croissance démographique régionale 2010 - 2020 (André Lambert)	14
Eigen prognose	15
Geboorte – Vruchtbaarheid	16
Sterfte – Levensverwachting	20
Migratie	22
Resultaten prognose en beperkingen	30
Discussie.....	33
Conclusie	33
Referenties	35
Lijst met figuren	38
Bijlagen.....	39
Bijlage 1.....	39
Bijlage 2.....	40

Abstract

Being the fastest growing region in Belgium, the Brussels-Capital Region (BCR) is characterized by a remarkable rejuvenation of the population. By far the most important explaining factor for this demographic trend appears to be an increasing international (im)migration. This development however, could lead to future problems in the schools of Brussels, where there are not enough seats for all the kids to-be. In this paper we look at the prospective shortage in nursery education.

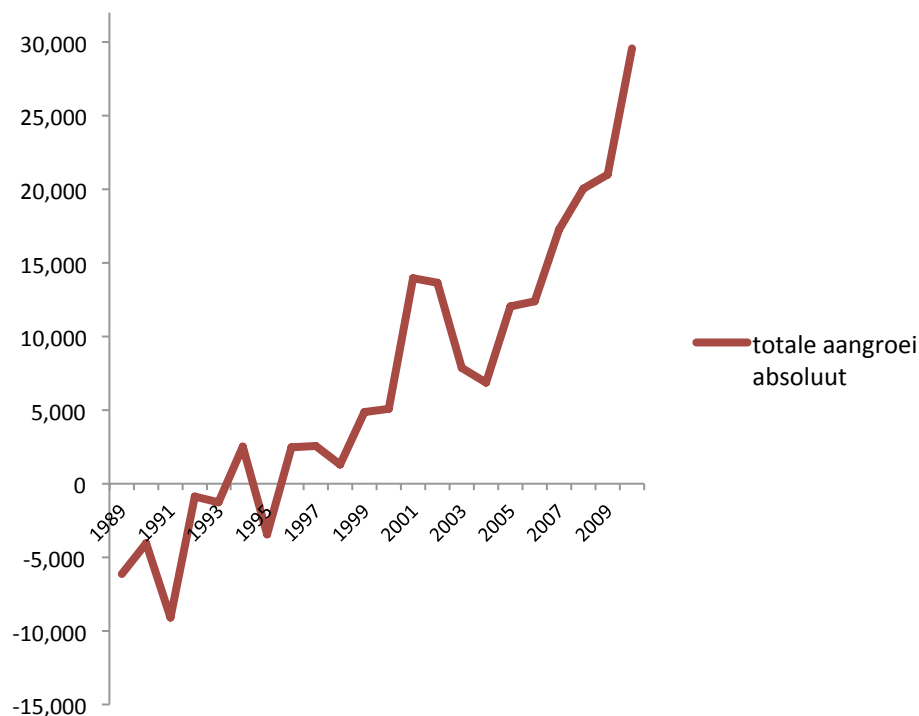
First, we have compared the different demographic forecasts of the Federaal Planbureau & Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (FPB & ADSEI), the Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) and André Lambert. With the results of this comparison, additional findings from scientific literature and the most recent figures for the BCR, we have drafted certain demographic hypothesises. Subsequently, we have made our own prognosis for the period 2010-2030.

Our forecast predicts an increase in the life expectancy of 2,95 years for women (to 85,68 years) and of 4,63 years for men (to 81,55 years) by 2030. The total fertility rate (TFR) rises from 2,130 in 2010 to 2,224 in 2030. The total netmigration balance increases with 854 for female migrants and 474 for male migrants. The global population of the BCR will increase from 1.089.538 in 2010 to 1.542.961 in 2030, equal to almost half a million additional inhabitants of the BCR.

In the category of age 0 to 4 years old, our prognosis foretells a rise of 36.263 children over a period of 20 years: from 81.563 in 2010 to 117.826 in 2030. This means a noticeable upsurge in the number of toddlers going to nursery education the next two decades. Consequently, given the assumption of full occupancy, there will be a need to create 25.384 additional places in the nursery schools in the BCR in the upcoming 20 years.

Situatieschets

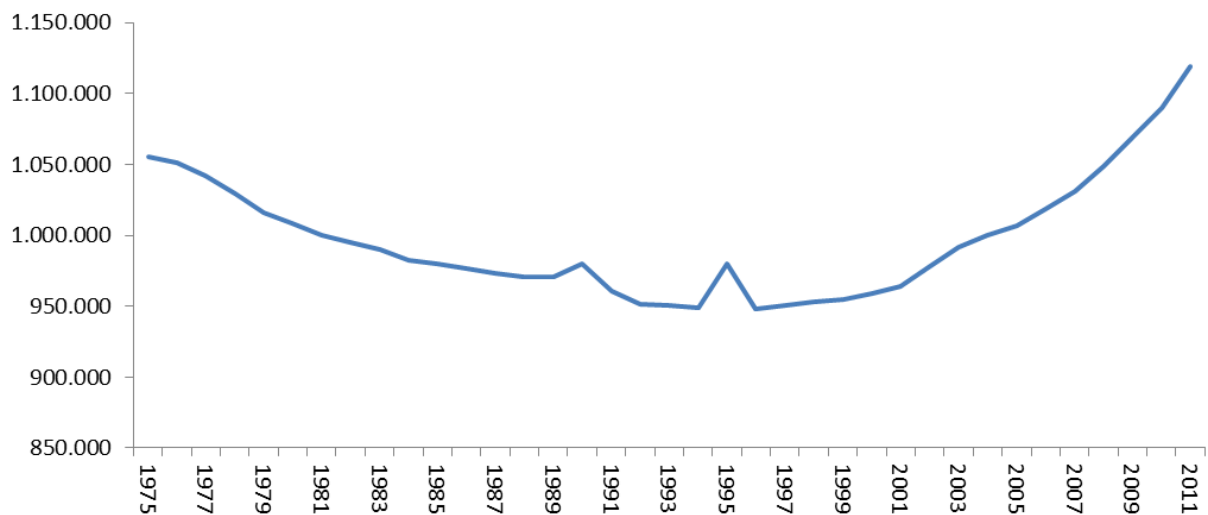
Gedurende de 20^{ste} eeuw is de wereldbevolking exponentieel gestegen¹ (United Nations, 1999). Dit ging gepaard met een opmerkelijke demografische ontwikkeling, het urbanisatieproces, waarbij de omvang van de stedelijke bevolking toenam (United Nations, 1999). Daarenboven wordt verwacht dat de toekomstige bevolkingsaan groei zich hoofdzakelijk zal situeren in deze verstedelijkte gebieden (United Nations, 2009). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) is geen uitzondering op deze algemene tendens. Na afwisselende perioden van bevolkingstoename en –krimp, wordt de bevolkingsomvang van het BHG sinds het einde van de 20^{ste} eeuw opnieuw gekenmerkt door een snelle aangroei (zie figuur 1). Het BHG is vandaag de snelst groeiende regio in België (Deboosere, 2010). De populatie steeg van 948.122 naar 1.119.088 inwoners tussen 1996 en 2011 (figuur 2).



Figuur 1 Evolutie van de totale bevolkingsaangroei in het BHG²

¹ Een bewijs van deze stelling met cijfermateriaal valt terug te vinden onder bijlage 1.

² Bron: BISA. Loop van de bevolking, eigen bewerking.

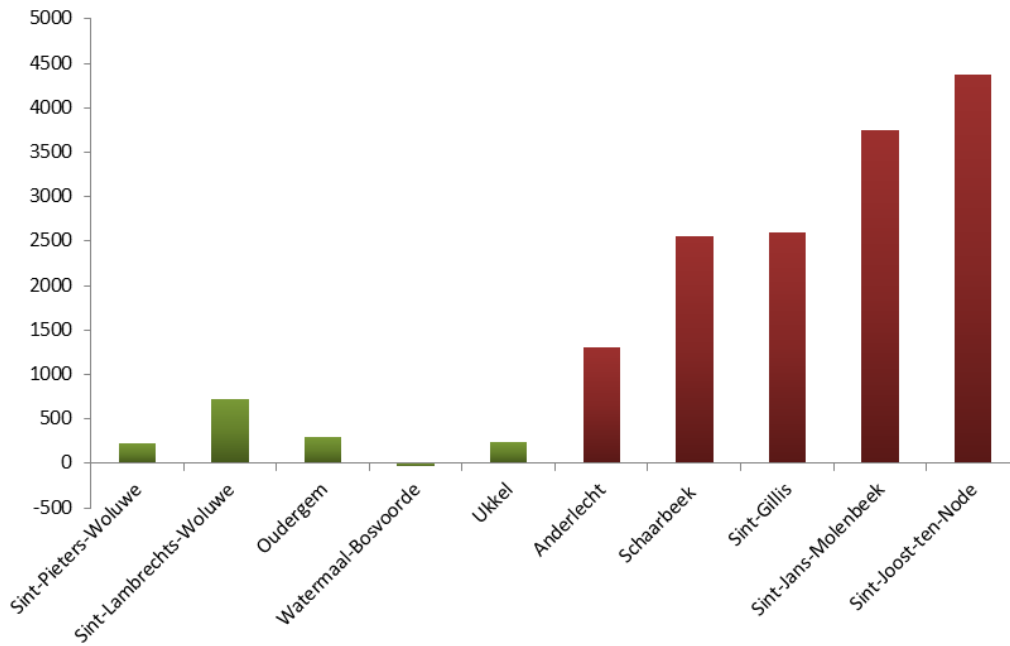


Figuur 2 Evolutie van de totale bevolking, BHG, 1975-2011³

Met een oppervlakte van 161,4 km² en 1.089.538 inwoners op 01/01/2010 betekent dit voor het BHG een bevolkingsdichtheid van 6.751 inwoners/km² (BRIO, 2010). Op 10/01/2012 waren er al 1.157.322 inwoners in het BHG⁴. Dit cijfer is tot stand gekomen op basis van een combinatie van het bevolkingsregister, het vreemdelingenregister en het wachtregister (IBZ Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken, 2011). Deze bevolkingsstijging resulteert in een hogere bevolkingsdichtheid, waarbij de stijging van het aantal inwoners per km² zich uitdrukkelijker doorzet in de armste gemeenten van Brussel. Figuur 3 toont deze sociale gradiënt in de evolutie van de bevolkingsdichtheid voor de vijf armste en rijkste gemeenten van het BHG (de selectie van deze tien gemeenten is gebaseerd op het armoederapport 2011 van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, waar het werkloosheidspercentage per gemeente als armoedeindicator wordt gehanteerd (Observatbru, 2011)).

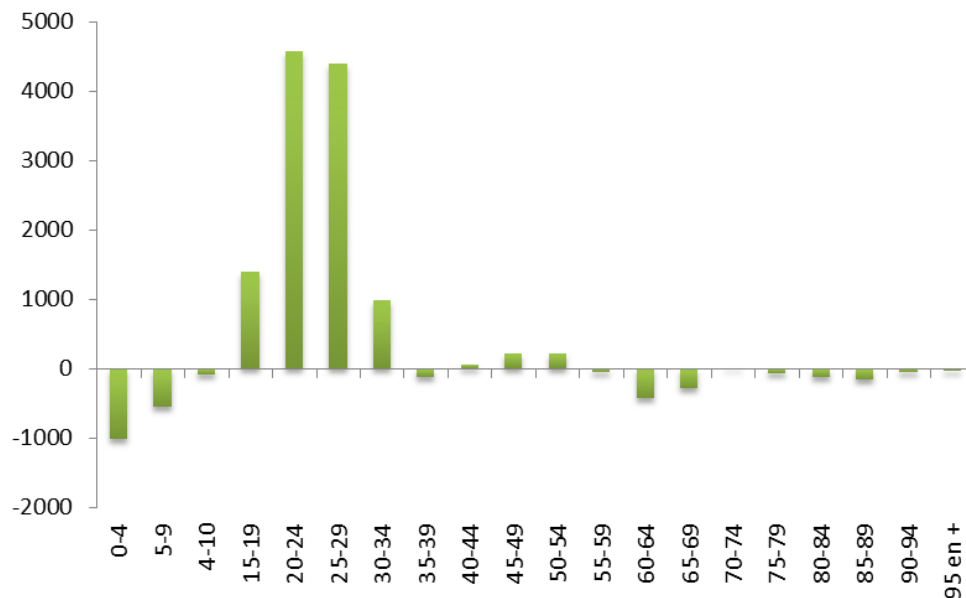
³ Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering. Bevolking per gewest.

⁴ Bron: http://www.ibz.rn.fgov.be/fileadmin/user_upload/Registre/nl/statistieken_bevolking/stat_1_n.pdf



Figuur 3 Toename van het aantal inw/km2 tussen 2000 en 2012 van de vijf rijkste (links) en vijf armste (rechts) gemeenten in het BHG⁵

Naast een bevolkingstoename stelt men ook vast dat enkel het BHG een relatieve verjonging kent, vooral omwille van de migratiestromen (Deboosere, Eggerickx, Van Hecke & Wayens, 2009). Het BHG wordt gekenmerkt door een uitstroom van oudere leeftijdsgroepen en een instroom van jonge, vaak alleenstaande mensen (Deboosere et al., 2009). Dit resulteert in positieve migratiesaldo's tussen 15 en 30 jaar en dus in een permanente verjonging (zie figuur 4) (Deboosere et al., 2009).



Figuur 4 Leeftijdspecifiek totaal migratiesaldo in 2009 voor het BHG⁶

⁵ Bron: Wijkmonitor, 2011 (<http://www.wijkmonitoring.irisnet.be/stats/tables/>), eigen bewerking.

Wanneer de migratie naar het BHG opgedeeld wordt in een internationale en binnenlandse migratiecomponent, stelt men vast dat het positieve migratiesaldo vooral het gevolg is van internationale migratiestromen die het interne of interregionale migratiesaldo van het BHG ruimschoots compenseren⁷. Toch verbergt het negatieve intern migratiesaldo van het BHG ten opzichte van de andere regio's in België een aantal belangrijke migratiebewegingen, waaronder zoals eerder vermeld de instroom van jonge mensen naar de hoofdstad. Zij volgen er bijvoorbeeld hoger onderwijs of gaan er op zoek naar een eerste job en zorgen aldus voor een verjonging van de bevolking.

Rekening houdend met de demografische groei, de verjonging (Deboosere et al., 2009) en de huidige verzaaiing van de kleuterscholen in bepaalde zones (BISA, 2010b; Humblet, 2011) in Brussel, lijkt een tekort aan plaatsen in het onderwijs in de toekomst problematischer te worden. Uit recente berichtgeving in de media blijkt reeds de bezorgdheid over de impact van de bevolkingstoename op het onderwijs in Brussel en de mogelijke gevolgen voor het Vlaamse of Waalse Gewest (Brusselnieuws, 12-10-2010, 05-10-2011; De Morgen, 04-06-2010; Zoom.in, 17-11-2011; e.a.).

Vooreerst wordt de huidige situatie van het onderwijs in Brussel kort omschreven met aandacht voor de reeds vastgestelde problemen. Vervolgens lijkt het essentieel om verschillende scenario's te beschouwen en zo een realistisch beeld te schetsen over het toekomstig tekort aan plaatsen in het kleuteronderwijs in het BHG. Hiervoor zullen we drie bestaande prognoses onderling met elkaar vergelijken op vlak van de gehanteerde hypothesen en de bekomen resultaten. De drie prognoses zijn gemaakt door het Federaal Planbureau & Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (FPB & ADSEI), het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) en door André Lambert. Aansluitend maken we op basis van de verschillen (en gelijkenissen) in deze prognoses, en gebruik makend van aanpassingen uit de literatuur, een nieuwe prognose waarin we nagaan welke effectieve groei voor het BHG mag worden verwacht en welke de invloed hiervan zal zijn op het huidig aantal plaatsen binnen de Brusselse scholen. Hiervoor richten we ons, zoals eerder gezegd, in het bijzonder op het aantal plaatsen binnen de kleuterscholen, opdat in een volgend stadium eventuele beleidsaanbevelingen mogelijk zijn.

Basisonderwijs in Brussel

Gedurende het schooljaar 2009-2010 liepen 54.032 kinderen school in de 373 vestigingen van het kleuteronderwijs van het BHG. Hiervan vallen 251 scholen (goed voor 42.399 plaatsen) onder de bevoegdheid van de Franstalige gemeenschap en 122 scholen (goed voor 11.633 plaatsen) onder de bevoegdheid van de Vlaamse gemeenschap (privéscholen en Europese scholen zijn buiten

⁶ Bron: BISA. Loop van de bevolking, eigen bewerking.

⁷ Bron: BISA. Loop van de bevolking, 2009.

beschouwing gelaten).⁸ Maar volstaat dit aantal plaatsen wanneer we naar de prognose van de bevolkingsevolutie kijken?

De huidige educatieve markt heeft zich volgens Humblet (2011) min of meer aangepast aan de demografische groei en voldoet globaal aan de vraag. Toch wordt een ruimtelijke ontoereikendheid tussen vraag en aanbod aangetoond in Molenbeek, Sint-Gillis, Sint-Joost en Schaarbeek, *‘waar het aantal plaatsen dat er op dit moment beschikbaar is, lager is dan het aantal inwonende kinderen, terwijl de preschoolingsvraag van hun bevolking maximaal is en zich tot aangrenzende gemeenten richt’* (Humblet, 2011: 6). De kleuterklassen (en de eerste jaren van het lager onderwijs) van zowel het Nederlandstalige onderwijs (Janssens, Carlier & Van de Craen, 2009) als het Franstalig onderwijs (BISA, 2010b) blijken oververzadigd. Ongeacht de bevoegde taalgemeenschap, beschikken zeven gemeenten⁹ niet eens over één plaats in het kleuteronderwijs voor elk kind van de gemeente dat in aanmerking komt voor dit onderwijsniveau (BISA, 2010b). Hieruit blijkt duidelijk het schrijnende plaatstekort in het Brusselse kleuteronderwijs, hoewel voorlopig beperkt tot enkele gemeenten. Gezien de voorspelde stijging van het aantal geboorten en dus ook het aantal kinderen die daarna de instapleeftijd voor de kleuterschool bereiken (FPB & ADSEI, 2008), is een analyse van de beschikbaarheid of het tekort van het aantal toekomstige plaatsen in het kleuteronderwijs op gewestelijk niveau primordiaal als basis voor het onderwijsbeleid van de komende jaren.

Bestaande bevolkingsprognoses

Hierna worden opeenvolgend drie prognoses besproken van het FPB & ADSEI, het BISA en van André Lambert. In tabel 1 geven we eerst een kort overzicht.

⁸ Bron: <http://www.brussel.irisnet.be/over-het-gewest/studies-en-statistieken/statistieken-per-thema/onderwijs-en-kinderen> (totaal aantal kleuters in BHG)
<http://www.vgc.be/Onderwijs/Onderwijsbeleid+van+de+VGC/Over+het+Brussels+Nederlandstalig+onderwijs/f eb10.htm> (aantal kleuters in het Nederlandstalig onderwijs, inclusief bijzonder onderwijs)
<http://www.enseignement.be> (aantal Franstalige kleuterscholen in BHG)
<http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijs t.asp?hs=111&prov=B&fusie=F&p=2&app=100> (aantal Nederlandstalige scholen in BHG)

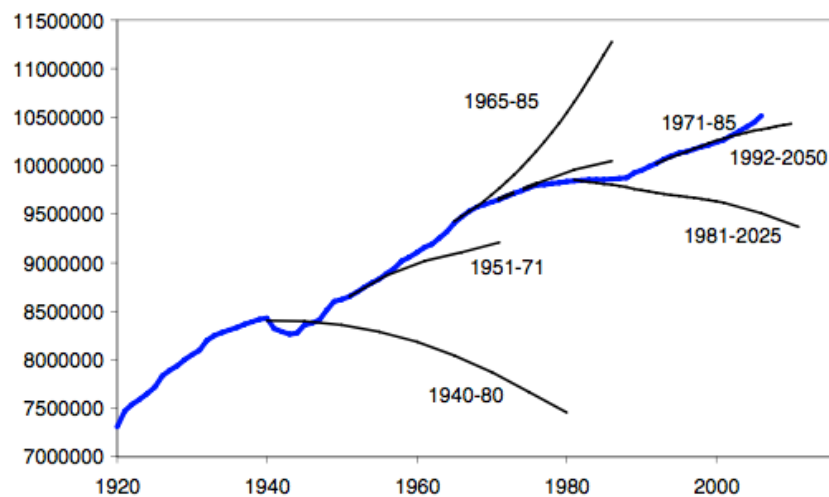
⁹ Sint-Joost-ten-Node, Sint-Gillis, Schaarbeek, Sint-Jans-Molenbeek, Vorst, Elsene, Evere.

Tabel 1 Beknopt overzicht van de verschillende prognoses

	FPB & ADSEI	BISA	Lambert
Beschouwde periode van de projectie	2007-2060	2010-2020	2010-2020
Resultaten	<p>In het BHG zouden tussen 2006-2060 de geboorten sterk stijgen (afname van TVC tegen 2060 omwille van veranderende migratieherkomst), terwijl de levensverwachting blijft toenemen tot 2060 (met gemiddeld 8 jaar). Gecombineerd met een stijgende internationale jonge immigratie en een negatieve oudere interne emigratie, zou dit resulteren in een vrij jonge bevolking voor het BHG (gemiddelde leeftijd van 40,55 jaar tegen 2060)</p>	<p>Bevolkingsgroei op basis van kloof Noordwesten - Zuidoosten blijft behouden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Noordwesten is dichter bevolkt en de bevolkingsgroei zal tot 2020 sterker toenemen dan het gewestelijke gemiddelde. ➤ Zuidoosten is dunner bevolkt en zal met de bevolkingsgroei tot 2020 minder sterk toenemen dan het gewestelijk gemiddelde. <p>Daarnaast gaat de bevolking in de periode 2015-2020 minder sterk aangroeien dan in de voorgaande 5 jaren. Het gewest zal een gematigde groei kennen waarbij het groeitempo van het noordwesten het sterkst zal vertragen.</p>	<p>Door een sterke stijging van de vruchtbaarheid, een lichte daling van de sterftecijfers, een hogere levensverwachting en positieve externe migratiesaldi, zullen er relatief meer jongeren en minder ouderen zijn in de Brusselse regio in 2020. De grootste stijging zal zich voordoen in de leeftijdsgroep rond 30 jaar. Er wordt een zeer hoge bevolkingsgroei voorspeld van 2% per jaar, wat een verdubbeling van de Brusselse bevolking betekent binnen 35 jaar.</p>

Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060 (FPB – ADSEI)¹⁰

De prognose ‘Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060’ werd gemaakt door het Federaal Planbureau (FPB) in samenwerking met de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) en het Wetenschappelijk Begeleidingscomité. Het betreft tussentijdse aanpassingen van de laatst gepubliceerde bevolkingsvooruitzichten (2000-2050). Daartoe werd het model van het voormalig Nationaal Instituut voor Statistiek (NIS) grondig herzien. Dit gebeurt op basis van een vergelijking tussen de voorspelde waarden uit vroegere bevolkingsvooruitzichten in België en de waargenomen evolutie van de bevolking. De vastgestelde afwijkingen voor de totale bevolking liggen gemiddeld tussen 2 en 6 procent en kunnen voornamelijk verklaard worden door over- of onderschattingen van de afzonderlijke componenten, met name overschatting van de vruchtbaarheid of onderschatting van de levensverwachting en migratie (zie figuur 5). Uit de afwijkingen van de vroegere prognoses worden dan nieuwe (of aangepaste) hypothesen opgesteld voor elk van deze componenten.



Figuur 5 Vergelijking van de evolutie van de totale bevolking in zes bevolkingsvooruitzichten¹¹

De toekomstige evolutie van vruchtbaarheid en sterfte werden in de bevolkingsvooruitzichten in het verleden steeds geraamd op basis van de tendensen van de voorgaande decennia en vervolgens geprojecteerd in de toekomst.

De projectieve cijfers met betrekking tot de vruchtbaarheid zijn leeftijdsspecifiek en enkel beschouwd voor vrouwen tussen 15 en 49 jaar. Ze geven per leeftijd de prognose weer op basis van het aantal geboorten in verhouding tot het rekenkundige gemiddelde van de vrouwen op die leeftijd in het voorafgaande jaar. Daarbij dient te worden gezegd dat het totale aantal geboorten in het Rijksregister (RR) meestal afwijkt van het aantal geboorten op basis van de geboorteformulieren ingevuld bij de Burgerlijke Stand. Toch gebruikt men het geboortecijfer van het RR om de officiële loop van de

¹⁰ Gebaseerd op FPB & ADSEI (2008), Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060, tenzij anders vermeld.

¹¹ Bron: FPB & ADSEI (2008), 15.

bevolking op te maken. Omdat het verschil tussen deze twee bronnen minder dan één procent bleek te zijn, besloot men er geen rekening mee te houden in deze prognose. Belangrijk om weten bij het bestuderen van de vruchtbaarheid, is dat de gemiddelde leeftijd van de moeder bij geboorte van het eerste kind stijgt. Het totale vruchtbaarheidscijfer (TVC) is hoger bij mensen met een niet-Belgische nationaliteit.

Wat betreft de levensverwachting, werden de hypothesen van de bevolkingsvooruitzichten 2000-2050 van het FPB overgenomen. Deze stelden dat de levensverwachting zou blijven stijgen, zij het wat minder dan de voorbije decennia (FPB, 2002). In 2050 zou ze 83,9 jaar bedragen voor mannen (een stijging van 8,84 jaar) en 88,87 voor vrouwen (een stijging van 7,34 jaar). De levensverwachting bij de geboorte wordt in 2060 voor het BHG geschat op 85,2 jaar voor mannen en 90,8 jaar voor vrouwen. Recent wordt een geleidelijke convergentie van de levensverwachting tussen mannen en vrouwen geobserveerd ten gevolge van veranderende levens- en werkomstandigheden enerzijds en het verschil in de mate waarin mannen en vrouwen nog extra winst kunnen genereren anderzijds. De gebruikte methodologie om de sterftequotienten te extrapoleren, leidt ertoe dat deze convergentie niet kan worden waargenomen. Men ging er bij de prognoses per arrondissement wel van uit dat er een convergentie tussen de regio's zou plaatsvinden. Als basishypothese stelde men dat *'de sterftequotienten van elk arrondissement op lange termijn allemaal convergeren naar de voor het Rijk berekende waarden'*. Het convergentiejaar werd vastgesteld op 2150.

De vastgestelde sterfgevallen in 2006 lagen dicht bij de ramingen (NIS & FPB, 2001): een lichte daling in het BHG, een sterkere daling in Vlaanderen en een zeer lichte stijging in Wallonië. De sterftequotienten tussen 1970 tot 2006 vertonen een continue afname over de gehele periode. Er werd bijgevolg gekozen voor een model dat deze afname weerspiegelt en ze verlengt in de toekomst.

Omwillen van de onderschatting van migratietendensen werd het bevolkingstotaal door vroegere prognoses steeds onderschat. Zeker voor het BHG zijn de hypothesen over internationale en interne migratie cruciaal omwillen van de zeer hoge huidige immigratietendensen (Lestaeghe, Willaert & Surkyn, 2002). Het scenario voor de evolutie van de internationale migratie blijft echter zeer onvoorspelbaar waardoor het opstellen van bevolkingsprognoses een belangrijke uitdaging blijft. Het FPB & ADSEI voorspellen voor 2020 1.200.000 inwoners in het BHG.

De migratiecomponent wordt beïnvloed door tal van factoren waarop men geen vat heeft en die men onmogelijk kan voorspellen. Hierbij dient men onderscheid te maken tussen interne en externe migratie. Het theoretisch verwachte aantal interne migranten wordt voorspeld met behulp van een methode van indirecte standaardisatie, waarbij men rekening dient te houden met hoe de omvang en de leeftijdsstructuur van de bevolking evolueert. Het FPB stelt vast dat *'de bereidheid om te migreren nog nooit zo groot geweest is als vandaag'* (p.33). Een veranderende samenleving -zowel op economisch, politiek als op sociaal vlak- biedt hierbij plausibele verklaringen. Hierbij dient te worden

vermeld dat de toegenomen bereidheid tot interne migratie zich voornamelijk manifesteert bij 25- tot 30-jarigen (zie figuur 4). Bij 65-plussers zien we enkel nog een afname van de bereidheid om te verhuizen naar een ander gewest. Uit een vergelijking van de verdeling van migratie tussen de drie gewesten, stelt men vast dat het BHG de drijvende kracht is achter interne migraties. Kenmerkend voor de interne migratie rond grote steden in de 21^{ste} eeuw, is de uitwijking naar de stadsrand ten gevolge van de bevolkingsdruk en het tekort aan beschikbare (betaalbare) huisvesting.

Om hypothesen te formuleren voor de externe migratie baseert men zich op bevolkingsgegevens van het RR. Registratie van inschrijving verloopt soms met enige vertraging en uitschrijvingen worden vaak niet geregistreerd, waardoor er mogelijks een onder- dan wel een overschatting van de bevolking is. Bovendien bevat het RR geen gegevens over personen die maar korte tijd (minder dan drie of zes maanden) in België verblijven, noch over diegenen die niet officieel zijn geregistreerd. Dit kan eveneens een onderschatting van de bevolking tot gevolg hebben. Het FPB & ADSEI namen voor de bevolkingsprojectie ook de personen met lopende asielaanvragen niet langer op in de officiële bevolking.

Sinds 1983 is er een nagenoeg continue stijging van de externe immigratie in België en vanaf 1988 wordt het migratiesaldo positief. De werkelijke evolutie van het migratiesaldo echter, dient steeds rekening te houden met de nationaliteitswijzigingen gedurende dezelfde beschouwde periode. De Belgische nationaliteitswetgeving maakt van nationaliteit een moeilijk werkbare variabele om de immigratiepopulatie te omschrijven. Momenteel worden personen afkomstig uit immigratie omschreven als personen die als buitenlander geboren zijn of een ouder hebben die in het buitenland geboren is. Deze groep bleef toenemen tussen 1992 en 2006 tot meer dan 1,6 of 2,1 miljoen inwoners, naargelang men respectievelijk zelf dan wel de ouder als buitenlander geboren was.

Bevolkingsprojecties 2010-2020 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BISA)¹²

De prognose van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) is voornamelijk gebaseerd op de bevolkingsvooruitzichten van het FPB & ADSEI en hanteert ongeveer dezelfde hypothesen. Wel voerde men een correctie door op basis van een vooropgesteld foutenprofiel gebaseerd op het verschil tussen beschikbare gegevens van het RR voor 2008 en het door het FPB voorspelde resultaat. Dit foutenprofiel voor 2008 werd de basis voor de foutenprofielen voor 2009 en 2010, waarbij men er van uitging dat hetzelfde foutenprofiel zich in deze jaren zou herhalen. Vanaf 2011 zijn er geen referentiecijfers uit het RR meer beschikbaar en zijn er dus enkel de projectiecijfers van het FPB & ADSEI. Deze zonder meer overnemen zou zinloos zijn, gezien we dan veronderstellen dat diegenen die de bevolkingsverschillen van 2009 en 2010 uitmaakten, gemigreerd zouden zijn in 2010. Het overnemen van het groeicijfer van 2011 van het FPB & ADSEI echter, zou betekenen dat de

groeipieken van de twee voorgaande jaren genegeerd worden. Daarom moet worden gekeken naar de oorzaak van de verschillen tussen de voorspellingen en de werkelijkheid. De migratiecomponent blijft essentieel om de afwijking van de voorspelling tegenover de realiteit af te wegen.

Verwijzend naar de gevolgen van een onderschatting van de migratie (FPB & ADSEI, 2008), veronderstelt het BISA dat de afwijking opgetekend bij de 1- tot 60-jarigen voornamelijk kan worden verklaard door het verschil tussen het voorspelde en het werkelijke migratiepatroon voor 2008. De internationale immigratie is sterker gestegen dan verwacht op basis van de prognose van het FPB en ADSEI. De vraag luidt dan volgens welke mechanismen deze afwijking werd opgetekend. Voor het formuleren van hypothesen omtrent internationale migraties is vooral het verschil in Bruto Nationaal Product (BNP) van het land van emigratie en het land van immigratie relevant. Interne migraties daarentegen blijken in verband te staan met economische cycli en de huidige economische recessie.

Ook de hypothesen omtrent sterfte en levensverwachting zoals geformuleerd door het FPB & ADSEI werden hier overgenomen. De sterftetafels 2004-2006 van ADSEI werden toegepast. Door het grote verschil in levensverwachting zal het aandeel vrouwen ouder dan 65 jaar in 2020 groter zijn dan het aandeel mannelijke 65-plussers (respectievelijk 15,8 % en 11,2%). De afhankelijkheidsgraad (d.i. de verhouding van het aantal 65-plussers ten opzichte van het aantal 'actieven' tussen 15 en 64 jaar) zal gedaald zijn tussen 2010 en 2020 van 20,9% naar 20,4%. Hiermee presteert het BHG opmerkelijk beter dan de rest van het land met een verwachte afhankelijkheidsgraad van 30,26%. Gemaakte fouten op het vlak van prognoses van sterftegetallen zijn dan weer vooral op de hogere leeftijden zichtbaar.

De projectie van het BISA gaat er van uit dat de groep vrouwen op vruchtbare leeftijd hoofdzakelijk is samengesteld uit immigranten (hieronder verstaan we zowel interne als externe migratie). Men gebruikt binnen deze prognose de "gammaverdeling", de waarschijnlijkheidsverdeling die het mogelijk maakt om een model op te stellen van het vruchtbaarheidscijfer. Onder het vruchtbaarheidscijfer begrijpen we de verhouding van het aantal levendgeborenen in een jaar tot de volledige vrouwelijke bevolking op vruchtbare leeftijd (15-49 jaar). Wanneer we naar de correctie van de vruchtbaarheidscijfers kijken aan de hand van het foutenprofiel van 2008, mogen we besluiten dat deze cijfers zeer betrouwbaar zijn (Deboosere & Surkyn, 2008). Het aantal geboorten wordt eerder laag ingeschat omdat de impact ervan op de bevolkingsevolutie vrij laag is. Zo kunnen we vaststellen dat eventuele fouten gemaakt in de prognose op vlak van vruchtbaarheidscijfers vooral zichtbaar zijn in de leeftijdsklasse van 0 tot 1 jaar. Omdat de variabele vruchtbaarheid (en sterfte) op lange termijn een zeer betrouwbare variabele blijkt te zijn, mogen we besluiten dat vastgestelde fouten tussen 1 en 60 jaar oud dan ook vooral afhankelijk zijn van een verkeerde inschatting van de migratiepatronen.

¹² Gebaseerd op BISA (2010a), Bevolkingsprojecties 2010-2020 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, tenzij anders vermeld.

Volgens het BISA zal de bevolking in het BHG tot 1.230.636 toenemen in 2020 (en de kaap van 1.200.000 reeds overschrijden in 2018). Hun onderzoek wees bovendien uit dat er in het schooljaar 2009-2010 55.479 leerlingen waren en dat de schoolbevolking voor het kleuteronderwijs over de periode 2010-2020 met 9.000 extra leerlingen zal stijgen (BISA, 2010b). Dit zou een sterke stijging van het aantal benodigde plaatsen betekenen en dus ook de opening van nieuwe scholen vereisen (BISA, 2010b). Deze sterke toename van kleuters vraagt bijgevolg een aantal fundamentele veranderingen op vlak van onderwijs om het aanbod van beschikbare plaatsen in scholen te kunnen afstemmen op een voorspelde stijgende vraag.

L'emploi bruxellois dans le cadre de la forte croissance démographique régionale 2010 - 2020 (André Lambert)¹³

De derde prognose werd gemaakt door André Lambert in opdracht van Benoît Cerexhe, Minister van Economie, Tewerkstelling, Wetenschappelijk Onderzoek en Buitenlandse Handel in de Brusselse Hoofdstedelijke Regering. Het opzet was om de evolutie van de tewerkstelling en de werkloosheid in het BHG te onderzoeken op basis van verschillende scenario's. De veronderstellingen met betrekking tot de drie te bespreken componenten, zijn eerder beperkt behandeld. De voorspelde waarden van de bevolkingsvooruitzichten kunnen ons evenwel helpen om de toekomst van het onderwijs in Brussel te bespreken. Lambert beschouwt Brussel als dé toegangspoort voor (in het bijzonder internationale) immigranten. Echter, Brussel moet eerder beschouwd worden als een doorstroompoort: het betreft zowel interne als externe migranten. Een deel van deze externe migranten verhuist na aankomst naar het Vlaams of Waals Gewest, alsook terug naar het buitenland. Indien ze naar een ander gewest migreren, bepaalt dit logischerwijs ook de binnenlandse emigratie van het BHG. Eén persoon kan aldus twee keer voorkomen in de migratiecijfers.

De sterftegraad in Brussel ligt een beetje lager dan in Wallonië en iets hoger dan in Vlaanderen, maar blijft wel in dalende lijn gaan. Bijgevolg zal de levensverwachting stijgen tussen 2010 en 2020 met 2,4 jaar voor mannen (tot 79 jaar) en met 2,3 jaar voor vrouwen (tot 84,1 jaar). Dit werd voor elke leeftijd berekend op basis van de sterftetafel 1998-2000. Op die manier werden sterftecijfers gevonden voor 2010 die sterk overeenkomen met de vastgestelde cijfers uit de voorafgaande jaren (2007 tot 2009). Omdat het sterftecijfer daalt, de levensverwachting stijgt en er relatief weinig ouderen zijn in Brussel, zullen de absolute sterftecijfers dalen.

De vruchtbaarheid in het BHG blijft in de toekomst volgens Lambert op hetzelfde niveau als in de periode 2007-2009. Het TVC zal ongeveer 1,83 kinderen per vrouw blijven bedragen. Wel zien we een stijging van het aantal vrouwen op vruchtbare leeftijd met 30% en een toename van het aantal kinderen tussen 2010 en 2020 met ongeveer 30%.

¹³ Gebaseerd op Lambert (2011), L'emploi bruxellois dans le cadre de la forte croissance démographique régionale 2010-2020, tenzij anders vermeld.

Voor de derde component, migratie, blijkt Lambert een vergissing te hebben begaan. Hij veronderstelt dat de migratie in termen van flux constant blijft, op eenzelfde niveau als in de periode 2007-2009. Dit betekent concreet dat het absolute totale migratiesaldo constant blijft, hetgeen overeenkomt met een jaarlijks toename met 11.400 personen. In de berekening van het absolute aantal immigranten werd echter een foutje gemaakt. Indien we een voorspelling wensen te maken op het niveau van het BHG, dienen -voor wat betreft de interne migratie- de migraties tussen de Brusselse gemeenten onderling niet in aanmerking te worden genomen, gezien er in dit geval geen sprake is van migratie over de grenzen van het gewest heen. Lambert stelt op basis van de geobserveerde interne migraties in de periode 2007-2009 dat er 78.853 mensen zijn die vanuit België naar het BHG verhuizen en omgekeerd 92.327 mensen die vanuit Brussel naar België verhuizen. Dit resulteert in een intern migratiesaldo van -12.474. In deze aantallen zijn echter de verhuisbewegingen tussen de gemeenten binnen het BHG begrepen, waardoor de absolute aantallen ruim overschat worden. Op basis van de gegevens voor 2007 van het BISA, kunnen we berekenen dat de werkelijke interne immigratie 21.577 bedraagt, de interne emigratie is in dat jaar 34.364. In deze cijfers werden enkel de migraties tussen de drie gewesten weerhouden. Het migratiesaldo (-12.787) blijft ongeveer hetzelfde. Indien we voor datzelfde jaar de externe immigratie van 34.992 en de externe emigratie van 11.813 van het BISA beschouwen, betekent het dus dat de totale immigratie 56.569 en de totale emigratie 46.177 bedragen, in plaats van de respectievelijke 130.169 en 118.717 die Lambert voor de periode 2007-2009 voorstelt. Deze foutieve berekening van de binnenlandse migratie heeft een sterke overschatting van de absolute totale immigratie en emigratie tot gevolg. Dit leidt mogelijk tot een overschatting van de totale bevolking, het geboortecijfer of het toekomstig aandeel vruchtbare vrouwen in de prognose. Dit blijkt uit de resultaten, die als volgt kunnen worden samengevat.

De prognose van André Lambert verwacht tegen 2020 een toename van de Brusselse bevolking met ongeveer 240.000 mensen, voornamelijk binnen de leeftijdsgroep van 15 tot 59 jaar. Dit komt overeen met een jaarlijkse groei van 2%. Als dit tempo blijft aanhouden, dan zien we een verdubbeling van de populatie over 35 jaar. Er zou daarbij geen vergrijzing optreden. De gemiddelde leeftijd daalt zelfs licht (van 37,8 naar 37,1 jaar). Dit betekent echter niet dat er in absolute aantallen niet steeds meer ouderen zijn. Het aantal overlijdens neemt af omwille van een toenemende levensverwachting. Het aantal vrouwen op vruchtbare leeftijd neemt de komende tien jaar toe met 30%, evenals het aantal geboorten. Aldus overtreft de natuurlijke aangroei in 2020 de aangroei door migratie, gezien deze laatste constant werd verondersteld in termen van migratieflux. Het meest opvallende besluit is de drastische verandering in de leeftijdssamenstelling van de bevolking in het BHG ten gevolge van de immigratie van vooral jonge mensen, hetgeen leidt tot een enorme toename van het aantal dertigers.

Eigen prognose

De eigen prognose is tot stand gekomen op basis van de hierboven geëvalueerde projecties, de meest recente trends in het BHG en een bijkomende literatuurstudie. Uit deze projecties kon vastgesteld

worden dat de geboortecijfers en sterftcijfers in deze projecties op langere termijn vrij nauwkeurig werden geschat (FPB & ADSEI, 2008). Hierdoor lijkt een grondige herziening van deze hypothesen in eerste instantie dus minder vereist. Daarnaast blijkt er een systematische onderschatting van de migratiecomponent te zijn (FPB & ADSEI, 2008).

Om na te gaan in welke mate de trends van elk van de componenten, verondersteld in de eerder besproken prognoses, bruikbaar zijn voor onze prognose, wordt hierna elke component en gekozen hypothese nader toegelicht. Vervolgens bepalen we met behulp van Janus II, een projectieprogramma ontwikkeld door de Interface Demography, de voorspelling van de toekomstige bevolkingsevolutie.

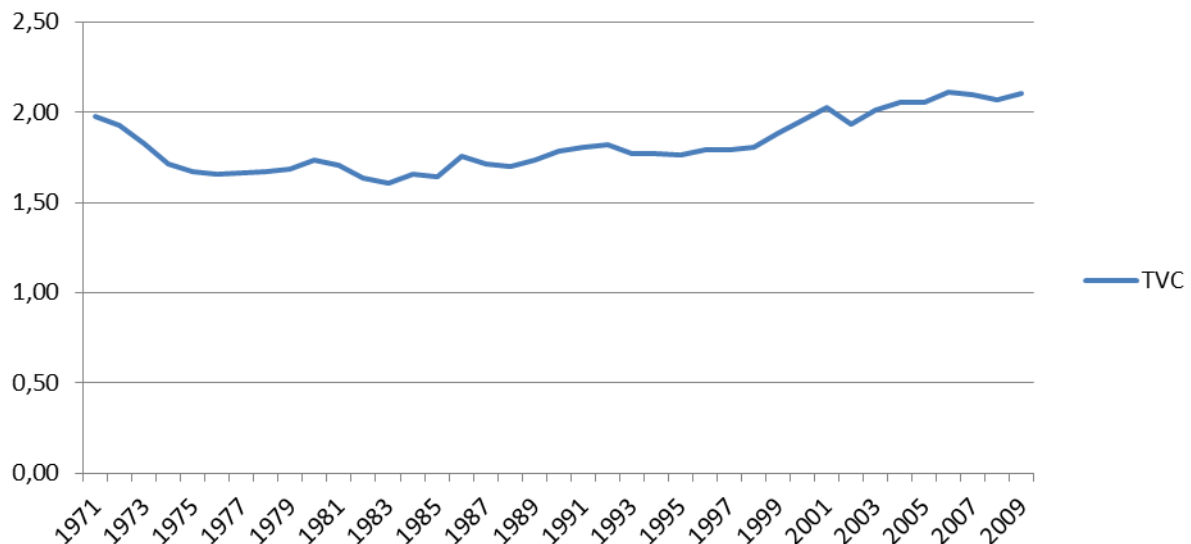
De data die in het projectieprogramma Janus II werden verwerkt, zijn gebaseerd op onder meer gegevens van ADSEI, BISA en de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Het startjaar van onze projectie is 2010, het eindjaar 2030. Hierdoor worden ronde intervallen bekomen, rekening houdend met de groepering van de projectieresultaten per vijf jaar. De startpopulatie is de populatie van het BHG op 1 januari 2010 zoals weergegeven in het RR, specifiek naar leeftijd en geslacht. Zij bevat alle ingeschrevenen in de gemeentelijke bevolkingsregisters, uitgezonderd de personen die in afwachting van een definitieve regeling in het wachtregister zijn opgenomen (bv. asielzoekers). Verder baseerden we deze prognose op het migratiesaldo naar geslacht en naar leeftijd uit 2009 en de levensverwachting bij geboorte in 2010 voor mannen en vrouwen. Het TVC werd berekend op basis van het aantal levendgeborenen in 2008 en 2009, met een middenpopulatie van moeders voor de overeenkomstige jaren. De levensverwachting van de startpopulatie is gebaseerd op cijfers van 2010. Hoewel verschillende referentiejaren, kunnen we op basis van evoluties in de voorgaande jaren, veronderstellen dat geen noemenswaardige verschillen bestaan tussen de parameters in twee opeenvolgende jaren. Om deze reden opteerden wij voor de meest recent beschikbare data en niet voor de data beschikbaar voor eenzelfde referentiejaar.

Geboorte – Vruchtbaarheid

Zoals eerder vermeld is het vruchtbaarheidscijfer van de startpopulatie gebaseerd op ruwe gegevens uit 2008 en 2009. Hieruit kon op basis van het aantal levendgeborenen naar de leeftijd van de moeder¹⁴ en de middenpopulatie, het TVC in Janus II berekend worden. Het TVC moet hier geïnterpreteerd worden als *“het virtuele aantal kinderen dat per vrouw geboren zou worden als de vruchtbaarheidscijfers van een bepaald kalenderjaar zouden gelden voor een denkbeeldige generatie van vrouwen”* en is dus niet het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw krijgt (Van Bavel & Bastiaenssen, 2006). Het is een goede conjuncturele indicator die de intensiteit van de vruchtbaarheid gedurende één kalenderjaar weergeeft en wordt beïnvloed door het aantal kinderen dat een vrouw krijgt en door de timing ervan (Van Bavel & Bastiaenssen, 2006).

¹⁴ Bron: FOD Economie - ADSEI. Levendgeborenen per geslacht, volgens nationaliteit, geboortjaar en leeftijd van de moeder, BHG.

Fundamenteel is natuurlijk de vraag of de vruchtbaarheid in de toekomst constant blijft, daalt of mogelijk zal stijgen. Tijdens de periode 1971-2009 fluctueert het TVC van de Brusselse vrouwelijke populatie voortdurend: in 1971 is het TVC 1,97 om in de daaropvolgende 30 jaren afwisselend te stijgen en te dalen. Het TVC bereikt een minimum in 1983 (1,60) en heeft pas in 2000 opnieuw een vergelijkbaar niveau als in het begin van de jaren '70. Globaal kan men besluiten tot een stijgende trend sinds 1983, met TVC-waarden boven 2 vanaf de eeuwwisseling (met uitzondering van 2002) (zie figuur 6).



Figuur 6 Vruchtbaarheidscijfer volgens de leeftijd van de vrouwen op de laatste verjaardag, van 15 tot 49 jaar, BHG, 1971-2009.¹⁵

De stijging van het geboortecijfer gedurende de voorbije jaren is deels te wijten aan de immigratie (FPB & ADSEI, 2008). Sobotka (2008) stelt daarentegen dat de recente stijging van de vruchtbaarheid in de Westerse ontwikkelde landen vaak onterecht verklaard wordt door de toegenomen internationale immigratie. Toch is voor het BHG het TVC opvallend hoger bij vrouwen van vreemde afkomst¹⁶ en dus kunnen we stellen dat een toename in hun aanwezigheid toch mogelijk een effect heeft op de vruchtbaarheid. Resultaten van recent onderzoek, samengevat door Sobotka (2008), bevestigen deze vaststelling in 12 Europese landen, waarbij het TVC van immigrantenvrouwen gemiddeld tussen 2,0 en 2,5 ligt.

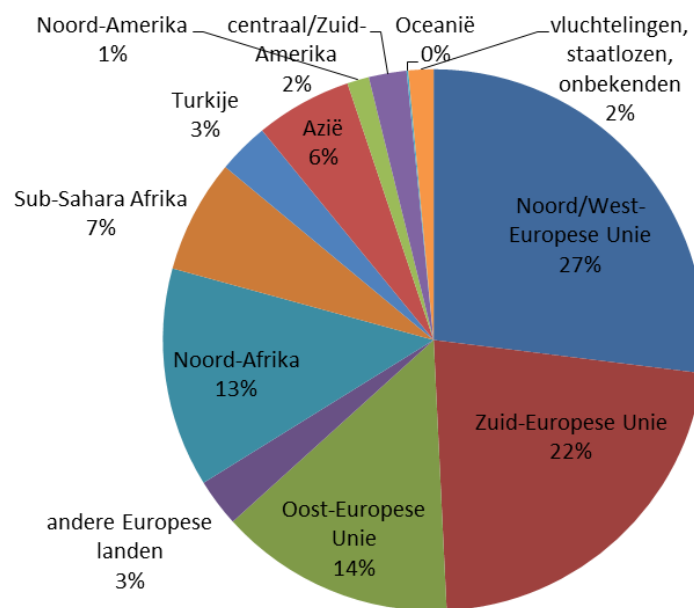
De vraag die we ons hierbij moeten stellen is in welke mate het reproductiegedrag (en dus ook de vruchtbaarheid) van geïmmigreerde vrouwen convergeert naar dat van de nationale vrouwelijke bevolking. Indien dergelijke convergentie plaatsvindt, is ook de snelheid van deze adaptatie van belang voor de invloed van migratie op het vruchtbaarheidscijfer. Hoewel er in de Verenigde Staten

¹⁵ Bron: FOD Economie - ADSEI. Vruchtbaarheidscijfer volgens de leeftijd van de moeder op de laatste verjaardag, 15-49 jaar, 1979-2009, eigen bewerking.

¹⁶ Bron: FOD Economie - ADSEI. Vruchtbaarheidsindicatoren. Volgens nationaliteit. In 2008 was het TVC voor een Belgische vrouw 1,85 en voor een buitenlandse vrouw 2,48 (verschil bedraagt 0,65). In 2009 steeg het TVC respectievelijk tot 1,87 en 2,53.

reeds een rijke literatuur voorhanden is over dit thema, blijft deze in West-Europa vooralsnog beperkt (Andersson, 2004). Dit is vooral te verklaren door het feit dat de grootschalige internationale immigratie naar West-Europa een vrij recent fenomeen is (Anderssen, 2004; Sobotka, 2008). Bovendien is de onderzoekspopulatie dermate heterogeen, dat algemene conclusies moeilijk zijn, rekening houdend met de zeer verschillende culturele achtergronden van elk van deze migrantengroepen (Anderssen, 2004).

De totale vruchtbaarheidscijfers van de verschillende landen van oorsprong van immigranten variëren sterk (Sobotka, 2008). Zo kan opgemerkt worden dat het TVC van Somalië, Pakistan of Marokko meestal (veel) hoger ligt dan dat van het gastland, terwijl het TVC van Europese landen vaker meer het TVC van het gastland benadert (Sobotka, 2008). Maar liefst 66% van de vreemde bevolking op 1 januari 2010 heeft een Europese nationaliteit (EU-27), 13% is afkomstig uit Noord-Afrika. Andere nationaliteitsgroepen vertegenwoordigen steeds minder dan 7% van de totale vreemde populatie in het BHG (zie figuur 7). Hoewel de bedenking moet gemaakt worden of de maat voor vruchtbaarheid wel geschikt is voor het vergelijken van de vruchtbaarheid van inheemse groepen en immigrantengroepen, schetst deze toch een globaal beeld van de impact van immigratie op fertiliteit (Sobotka, 2008).



Figuur 7 Vreemde bevolking naar nationaliteit, BHG, 01.01.2010¹⁷

Daarnaast moet ook rekening gehouden worden met korte- en langetermijnsveranderingen (Andersson, 2004) en directe en indirecte effecten van migratie (Sobotka, 2008). Een voorbeeld van een indirect gevolg is het effect van migratie op vruchtbaarheid. Onderzoek naar het krijgen van kinderen na migratie naar Zweden, heeft uitgewezen dat de meeste immigrantengroepen een hogere

¹⁷ Bron: FOD Economie - ADSEI. Structuur van de bevolking. Vreemde bevolking per nationaliteit, referentiejaar op 1 januari, eigen bewerking.

vruchtbaarheid vertonen net na aankomst in het gastland, vooral bij vrouwen die tot voor de migratie kinderloos waren (Andersson, 2004). Wanneer deze vrouwen echter langer dan vijf jaar verblijven in het gastland, is er geen bewijs meer voor deze verhoogde vruchtbaarheid, behalve bij vrouwen afkomstig uit islamitische landen (Andersson, 2004; Sobotka, 2008). Het verschil op basis van afkomst zou volgens Westoff en Frejka (2007) afnemen. Toulemon & Mazuy (2004) argumenteren dat deze convergentie pas na tien jaar optreedt. Een ander Nederlands onderzoek naar de fertiliteit van de eerste en tweede generatie Marokkaanse en Turkse immigranten stelt dat de convergentie vooral vanaf de tweede generatie waarneembaar is (Garssen & Nicolaas, 2006). Carlson (1985) en Mayer & Riphahn (2000) benadrukken dat gedurende dit assimilatieproces vooral de tijd die immigranten in het gastland doorbrengen belangrijk is.

Ook de leeftijd bij migratie speelt volgens Toulemon en Mazuy (2004) een voorname rol: hoe jonger men migreert, hoe sneller men het reproductiegedrag aanpast aan dat van de nationale bevolking. Naturalisatie kan eveneens op lange termijn een invloed hebben op het TVC van Belgische moeders, omdat vreemde moeders die genaturaliseerd worden nog steeds een hogere vruchtbaarheid vertonen¹⁸ (Van Bavel & Bastiaenssen, 2006). Daarnaast heeft de kost die het krijgen van een kind met zich meebrengt een invloed op het al dan niet convergeren van de vruchtbaarheid bij vrouwelijke immigranten (Van Bavel & Róžańska-Putek, 2010; Mayer & Riphahn, 2000). Deze is vooral hoog voor hoogopgeleide vrouwen die in de hogere inkomenscategorieën vallen waardoor ze vaker uitstellen (Van Bavel & Róžańska-Putek, 2010; Neels & De Wachter, 2010).

Bovendien dient ook rekening te worden gehouden met de recente evolutie van het TVC bij Belgische vrouwen. Voor het Vlaamse Gewest heeft men in de periode 2001-2005 een stijging van het TVC vastgesteld van 1,51 naar 1,69 (Van Bavel & Bastiaenssen, 2006). In 2007 steeg het TVC tot 1,76 (Van Bavel & Bastiaenssen, 2008). Een stijging van de vruchtbaarheid bij 25- tot 30-jarigen is mogelijk een indicatie dat het uitstellen van kinderen bij deze huidige generatie vruchtbare vrouwen niet langer de trend is (Van Bavel & Bastiaenssen, 2006). Toch is de toename van de vruchtbaarheid in 2007 gestagneerd (Van Bavel & Bastiaenssen, 2008). Daarnaast zijn er geen aanwijzingen dat de gezinsgrootte toeneemt (Van Bavel & Bastiaenssen, 2006). Wel blijft de vruchtbaarheid van de vrouwen van 30 jaar of ouder stijgen omwille van de recuperatie van het eerdere uitstel (Van Bavel & Bastiaenssen, 2008). De recente afname van de gemiddelde leeftijd waarop Belgische vrouwen hun eerste kind krijgen, getuigt van het toegenomen TVC (Van Bavel & Bastiaenssen, 2008).

Het lijkt erop dat men het er in de onderzoekswereld wel over eens is dat het TVC van geïmmigreerde vrouwen convergeert naar dat van inheemse vrouwen. Over de snelheid van deze adaptatie is men het echter oneens, gaande van een convergentie die vrijwel onmiddellijk plaats heeft tot een proces waar minstens één generatie over moet gaan. Gezien onze prognose zich beperkt tot de komende 20 jaar

¹⁸ Het aantal naturalisaties schommelt tussen ongeveer 9.000 en 13.000 in de periode 2003-2009. (FOD Economie - ADSEI. Loop van de Belgische bevolking: evolutie 1989-2009)

lijkt het, ongeacht de snelheid en het ogenblik van deze convergentie van vruchtbaarheidscijfers, realistisch te stellen dat de recent waargenomen stijging van het TVC zich eerder verder zal zetten. Deze hypothese wordt verder ondersteund door de assumptie dat een redelijk aandeel van de vrouwen die in Brussel toekomen vanuit andere landen, een beperkte opleiding hebben genoten. Bovendien vervrouwelijkt de internationale immigratiestroom (Centrum voor Gelijke Kansen en voor Racismebestrijding, 2010) en betreft het vooral mannen en vrouwen op vruchtbare leeftijd¹⁹. Indien ook de internationale immigratie blijft toenemen, zoals het FPB in haar recent perscommuniqué²⁰ stelt, zal ook de vruchtbaarheid in stijgende lijn verder evolueren. Eveneens wordt deze hypothese kracht bijgezet door het niet te verwaarlozen aandeel van geboorten bij kandidaat-vluchtelingen die niet officieel zijn geregistreerd (in 2007 waren er 456 geboorten, jaarlijks naar schatting 1.500) (Humblet, 2011).

Beschouwen we de waargenomen stijging van het TVC tussen 2003 en 2009 (0,09) betekent dit een jaarlijkse toename van het TVC met 0,0129. Deze toename projecteren naar het eindjaar van de prognose lijkt onrealistisch, gezien de evolutie van het TVC in de afgelopen decennia. Vermoedelijk zullen zich ook in de toekomst fluctuaties aftekenen en lijkt het realistischer de gemiddelde totale jaarlijkse toename af te zwakken tot 0,002. Het vruchtbaarheidscijfer berekend door Janus II op basis van ruwe data is 2,130 (AD SEI bepaalt een TVC van 2,10). Het TVC op basis van ruwe data projecteren naar 2030 resulteert in een TVC van 2,224.

Sterfte – Levensverwachting

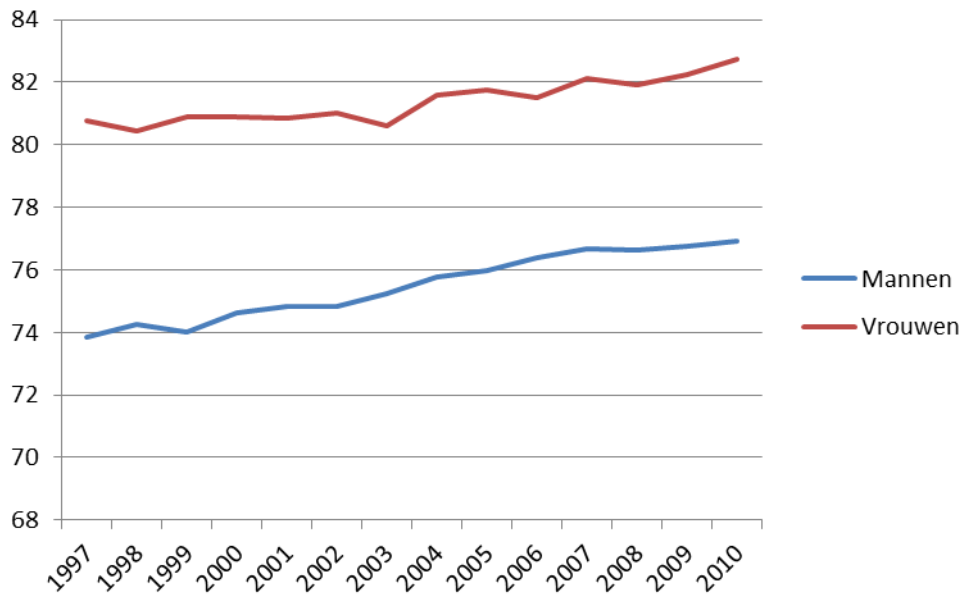
In 2010 bedroeg de levensverwachting bij geboorte in het BHG voor vrouwen 82,73 jaar en voor mannen 76,92 jaar²¹. In 1997 bedroegen de levensverwachtingen respectievelijk 80,76 en 73,83 jaar. Gedurende deze periode werd dus een toename van de levensverwachting opgetekend van 1,97 jaar voor vrouwen en van 3,09 jaar voor mannen. Hieruit kan men besluiten tot een sterkere stijging van de levensverwachting voor mannen dan dat men voor vrouwen observeert (zie figuur 8). Deze geleidelijke convergentie van de mannelijke en de vrouwelijke levensverwachting wordt eveneens bevestigd door het FPB²².

¹⁹ Het totale migratiesaldo voor 20-24 jarigen bedroeg 4.574 in 2009, voor 25-29 jarigen was dat 4.385. Bron: BISA, Loop van de bevolking, Totale migratie naar leeftijd, 2009.

²⁰ Federaal Planbureau. Perscommuniqué, 19 december 2011. Een hogere levensverwachting, een heropleving van de vruchtbaarheid en een sterke internationale immigratie zorgen in België voor een nog grotere bevolkingstoename in de toekomst.

²¹ Bron: FOD Economie - ADSEI. Sterftetafels en levensverwachting, 1997-2010.

²² Federaal Planbureau. Perscommuniqué, 19 december 2011.



Figuur 8 Evolutie van de levensverwachting bij de geboorte, in jaren, BHG, 1997-2010²³

Ondanks het vermoeden dat sterfte een minder grote impact heeft op het aantal kleine kinderen in de toekomst, dienen we ons toch de vraag te stellen in hoeverre de levensverwachting van internationale immigranten in dezelfde grootteorde ligt als deze van de lokale bevolking. Alsook in welke mate deze, indien bij aanvang verschillend, na verloop van tijd in eenzelfde richting evolueren, zodat mogelijk de levensverwachting van het BHG verandert onder invloed van migratie. Volgens Anson (2004) hebben volwassenen die immigreren vanuit ontwikkelingslanden naar meer ontwikkelde landen een lagere mortaliteit dan de bevolking van het gastland (deze vaststelling heeft geen betrekking op geïmmigreerde kinderen). Ook Uitenbroek & Verhoeff (2002) stellen in Amsterdam vast dat de inwoners van Nederlandse origine of afkomstig uit geïndustrialiseerde landen een lagere levensverwachting hebben dan diegenen afkomstig uit ontwikkelingslanden. Voor de Brusselse populatie blijkt dat de externe immigranten (met uitzondering van Afrikanen) worden gekenmerkt door een lagere mortaliteit dan diegenen geboren in België, ondanks de vaak slechte omstandigheden waarin men dient te leven (Anson, 2004). Het verschil in mortaliteit in het BHG is vooral zichtbaar bij personen gemigreerd na de leeftijd van twaalf jaar (Anson, 2004). Om volledig te zijn, moeten andere sociale kenmerken, zoals levensomstandigheden, materiële beschikbare middelen en onderwijs, in acht worden genomen (Anson, 2004). De beperktheid van deze studie laat ons echter niet toe alle aspecten gedetailleerd in kaart te brengen.

Een verklaring voor het mortaliteitseffect is mogelijk het feit dat internationale immigranten reeds een selectieve groep van gezonde mensen omvat (Anson, 2004). Echter, indien ze langer verblijven in het gastland en ze slechtere gewoontes overnemen, zou hun mortaliteit langzaam moeten toenemen, hetgeen niet geobserveerd wordt (Anson, 2004; Uitenbroek & Verhoeff, 2002). Anson (2004) suggereert dat de verklaring eerder moet worden gezocht in de manier waarop de perceptie van

immigranten en de bevolking van het gastland verschilt. Hoop en verwachtingen voor de toekomst zou mogelijk een effect kunnen hebben op mortaliteit (hoewel niet onderzocht in de studie van Anson).

We dienen dus te nuanceren. Niettegenstaande de lagere mortaliteit in sommige immigrantengroepen, is de morbiditeit vaak veel hoger bij immigranten omwille van de slechtere levensomstandigheden en sociale ongelijkheid (Uitenbroek & Verhoeff, 2002). Bovendien kunnen interne migratiestromen (cfr. suburbanisatie) tevens een effect uitoefenen op de mortaliteit (Uitenbroek & Verhoeff, 2002). Op basis van het voorgaande, kunnen we verwachten dat het aandeel oude immigranten voor wie specifieke medische zorgen nodig zijn, in de toekomst fors zal toenemen (Uitenbroek & Verhoeff, 2002).

Gezien de blijvende toenemende internationale immigratie en het hierboven beschreven mortaliteitseffect bij immigranten, lijkt het aannemelijk te stellen dat de recent waargenomen stijging van de levensverwachting zich in de toekomst verder zet. Deze veronderstelling wordt nog versterkt door het grote aandeel immigranten afkomstig van Noord-Afrika, Turkije en Azië (zie figuur 6, p.22), waarvoor een lagere mortaliteit vermeld wordt door Uitenbroek & Verhoeff (2002). Het aanzienlijke deel Europese immigranten wordt aldus echter niet in aanmerking genomen, hetgeen mogelijk leidt tot het overschatting van de impact van de lagere mortaliteit van bovenvermelde derdelanders.

Op basis van voorgaande, kan worden besloten tot een toename van de levensverwachting in dezelfde grootteorde als waargenomen in de periode 1998-2010. De jaarlijkse toename voor vrouwen (+0,1407) en voor mannen (+0,2207) wordt geprojecteerd naar het eindjaar. Aldus bekomen we in 2030 voor vrouwen een levensverwachting van 85,6847 jaar en voor mannen 81,5547 jaar, waaruit ook de langzame convergentie van beide levensverwachtingen blijkt. Wel dient te worden gezegd dat wijzigingen in (risico)gedrag (bv. rookgedrag, alcoholconsumptie) op langere termijn mogelijk onderschat worden (evenals is gebeurd bij de projectie van het Federaal Planbureau). Gezien de hogere levensverwachting van vrouwen, is het nog maar de vraag in hoeverre elke additionele levensverwachting al dan niet moeilijker gerealiseerd kan worden.

Migratie

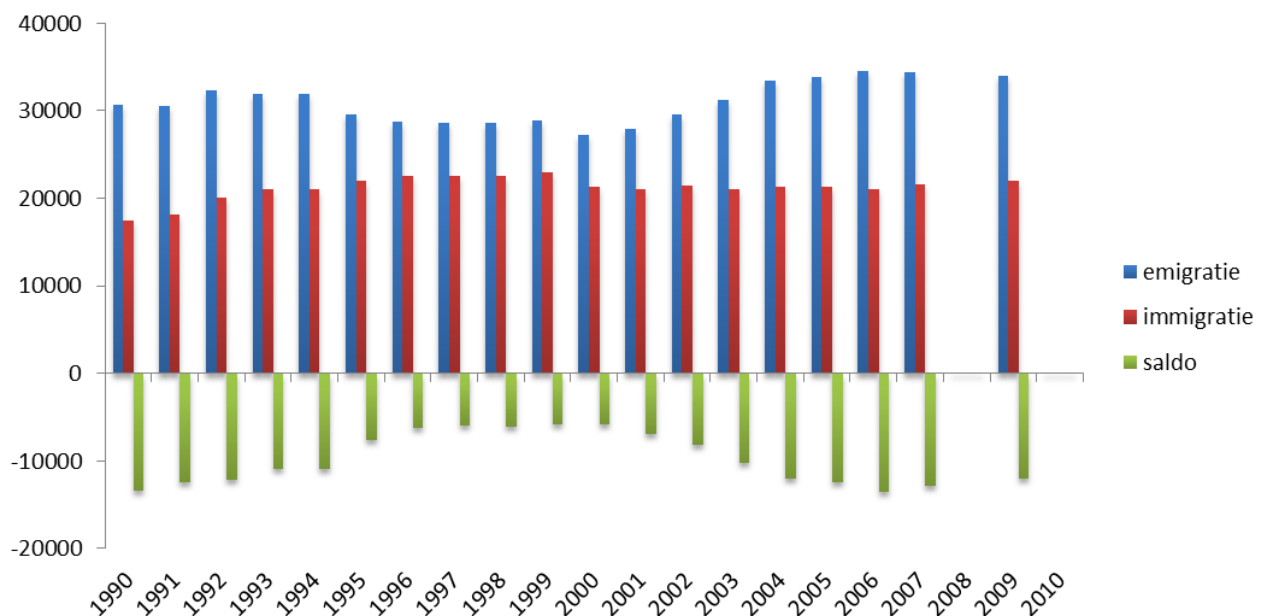
De derde, en tevens de meest gevoelige component voor afwijkingen in bevolkingsprojecties, is migratie. Migratie kan namelijk de demografische evolutie van een land in sterke mate beïnvloeden (Sobotka, 2008; FPB & ADSEI, 2008). Zo heeft migratie een impact op de vruchtbaarheid omwille van het positieve migratiesaldo voor de leeftijdsgroep 20-30 jaar (zie figuur 3, p.6). Daarnaast wordt migratie op haar beurt beïnvloed door oncontroleerbare en onvoorspelbare factoren. Migratie is dan ook een component die voor heel wat problemen zorgt bij het formuleren van hypothesen (Alho, Alders, Crujisen, Keilman, Nikander & Pham, 2006; FPB & ADSEI, 2008). Doorgaans wordt gebruik gemaakt van de idee van constante migratie met een duidelijke parallel tussen het relatieve

²³ FOD Economie – ADSEI. Sterftetafel en levensverwachting, eigen bewerking.

migratiesaldo en het BNP, mits een vertraging van ongeveer twee jaar. Deze eenzijdige economische benadering (waaronder de ‘neoclassical theory’) heeft evenwel geen oog voor het sociale, culturele en politieke aspect van migratie. Migratie wordt niet enkel beïnvloed door economische stimuli maar evenzeer door politieke, sociale en culturele factoren in zowel het land van herkomst als van bestemming (Castles & Miller, 2009). Het FPB en ADSEI (2008) waarschuwen immers ook om dit ‘merkwaardig parallellisme’ enkel als een ‘simpele vaststelling’ te beschouwen.

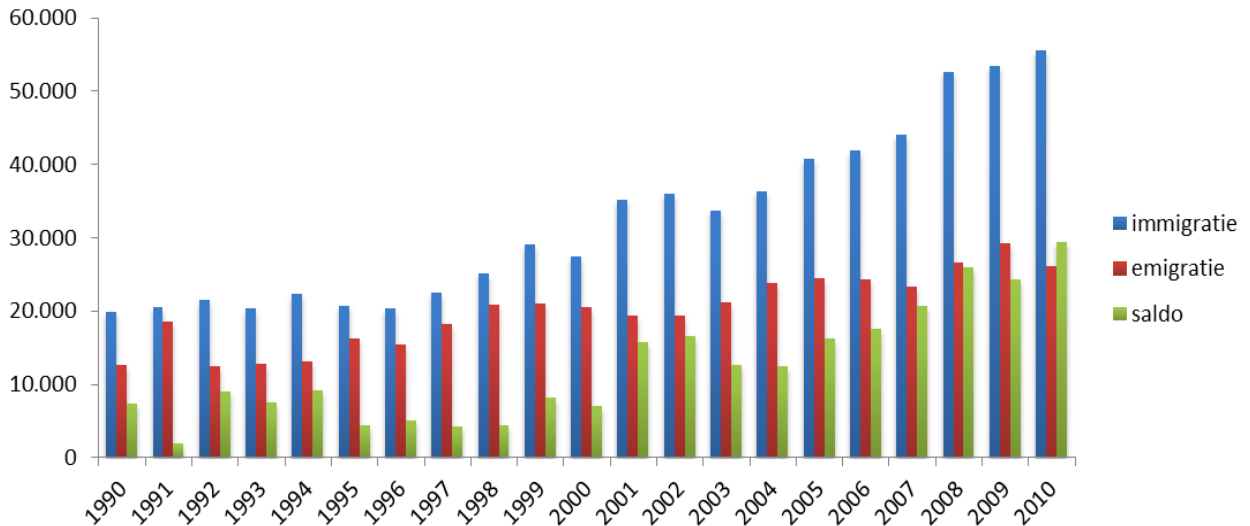
Opvallend in de voorgaande prognoses is de keer op keer onderschatte externe migratie waardoor projecties sterk worden vertekend. Een hypothese die de migratie hoger veronderstelt dan tot op heden werd gedaan, is dus een mogelijke piste. Eerder werd ook reeds aangehaald dat het vruchtbaarheidscijfer hoger is bij internationale immigranten, wat in een hoger TVC kan resulteren, en dus een versterkend effect heeft op de aangroei van de bevolking (FPB & ADSEI, 2008). Deze immigranten zijn bovendien een jonge en dus vruchtbare groep en dit heeft zowel een directe als een indirecte invloed op de leeftijdsstructuur van de Brusselse bevolking (FPB & ADSEI, 2008).

In de voorbije twintig jaren is het intern migratiesaldo steeds negatief: dit betekent dat er meer mensen wegtrekken uit het BHG naar Vlaanderen of Wallonië dan dat er toestromen uit deze regio’s. Net voor en rond de eeuwwisseling is het deficiet (ongeveer -5.800) echter kleiner dan in de periode die daarop volgt (-12.819 in 2010). Ondanks de grotere absolute aantallen, blijft het intern migratiesaldo sinds 2003 vrij stabiel. (zie figuur 9)



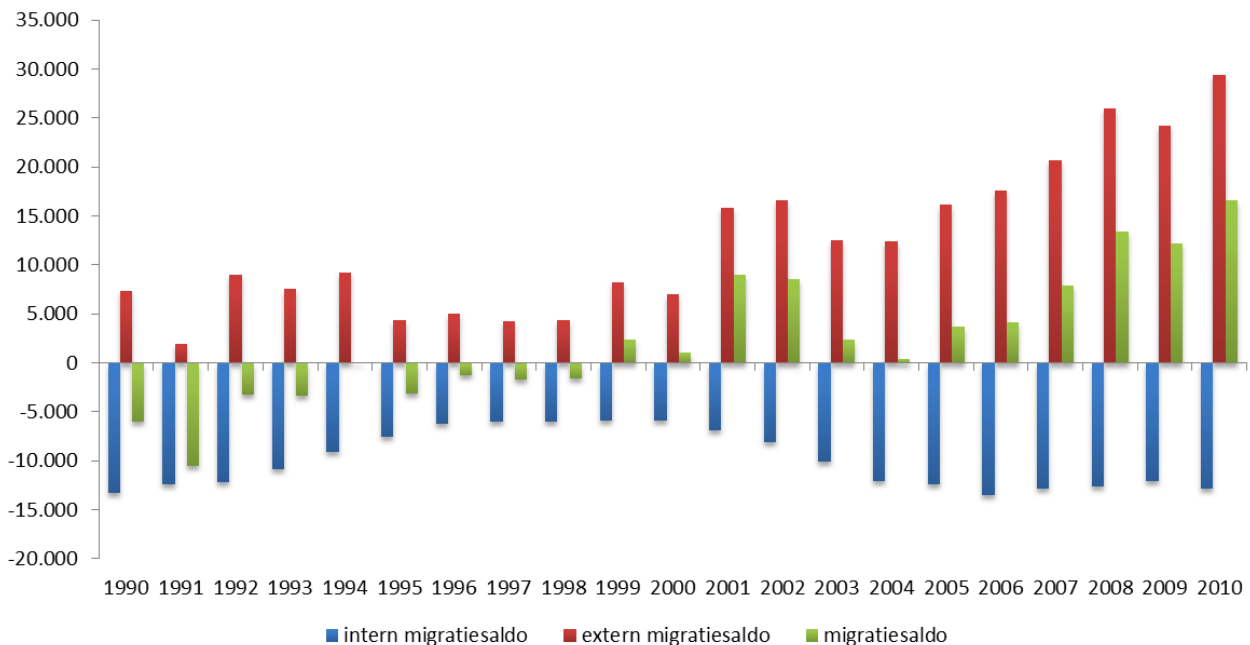
Figuur 9 Interne immigratie, emigratie en netto interne migratie, BHG (1990-2010)²⁴

²⁴ Bron: voor 1990 tot 2005: NIS, Rijksregisterdata. Bevolkingsstatistieken, Loop van de bevolking en migraties; voor 2006: NIS, Migraties, Totale migratie; voor 2007 en 2009: BISA, Loop van de bevolking, Migraties van de totale bevolking van het BHG naar gemeente. Eigen bewerking.



Figuur 10 Externe immigratie, emigratie en netto externe migratie, BHG (1990-2010)²⁵

Wat betreft de internationale immigratie naar het BHG, stelt men sinds 1990 zeer duidelijk een globaal stijgende trend vast, ondanks enkele periodieke fluctuaties. De externe emigratie van buitenlanders neemt eveneens toe maar veel gematigder. Beide vaststellingen resulteren in een nettomigratiesaldo dat opmerkelijk sterker toeneemt vanaf de eeuwwisseling: tot dan bleef het saldo steeds onder 10.000, vanaf 2000 verdubbelt het ten opzichte van de voorgaande jaren (met nog een terugval tussen 2002 en 2003) om dan tussen 2008 en 2010 een nettomigratie te halen van 25.000 en meer, hetgeen nagenoeg opnieuw het dubbele is ten opzichte van 2000. (zie figuur 10)



Figuur 11 De evolutie van het migratiesaldo voor het BHG tussen 1990-2010²⁶

²⁵ Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering. Loop van de bevolking, migratiecijfers per gewest, eigen bewerking.

Men mag interne en externe migratie niet onafhankelijk van elkaar beschouwen, beide zijn onlosmakelijk met elkaar verweven: een individu kan vanuit het buitenland naar het BHG migreren, daar een korte periode verblijven en vervolgens naar de Vlaamse Rand verhuizen. Aldus kunnen twee verhuisbewegingen aan één individu worden toegeschreven.

Op basis van de evolutie van zowel het interne als het externe migratiesaldo (figuur 11), stellen we vast dat de totale migratiebalans -met uitzondering van 2001 en 2002 (ten gevolge van het destijds gevoerde regularisatiebeleid)- in stijgende lijn evolueert.

Het betreft weliswaar enkel de residerende bevolking zoals opgenomen in het RR (sinds 1995 exclusief het wachtregister). Dit impliceert dat asielzoekers slechts opgenomen worden in de officiële bevolkingsstatistieken van zodra zij een vluchtelingenstatuut krijgen of op andere basis geregulariseerd worden. Eveneens niet weerhouden in deze statistieken zijn diplomaten en personeel verbonden aan internationale instellingen, thuislozen, kotstudenten en illegalen. Mogelijk is er dus een sterke onderschatting van de *de facto*-populatie in het BHG. In hoeverre dit een vertekend beeld in projecties schetst, is afhankelijk van de mate waarin de *de facto*-populatie verschilt van de *de jure*-populatie (zie tabel 2). Deze schattingen illustreren dat een grote groep van residenten in het BHG niet is opgenomen in de officiële bevolkingscijfers, hetgeen mogelijk een impact heeft op prognoseresultaten. Opvallend is vooral de groep kandidaat-vluchtelingen en de clandestiene immigranten, samen goed voor minstens 33.000 extra personen in het BHG. Gesteld dat het hier (vergelijkbaar met de legale internationale immigratie, zie figuur 12) vooral 20- tot 34- jarigen betreft, heeft de aanwezigheid van deze doelgroep vermoedelijk ook een impact op de vruchtbaarheid (naar schatting worden in het BHG jaarlijks tot 1.500 geboorten bij moeders zonders officiële verblijfsdocumenten geregistreerd, zie Humblet, 2011) en bijgevolg dus ook op de noodzaak aan onderwijs, ongeacht het gebrek aan geldige verblijfsdocumenten.

²⁶ Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering. Loop van de bevolking, migratiecijfers per gewest, eigen bewerking.

Tabel 2 Personen die niet zijn opgenomen in de officiële statistieken

Schattingen voor het BHG	
kandidaat-vluchtelingen (01.01.2011) ¹	17.606 asielzoekers (waarvan 12.038 mannen en 5.568 vrouwen)
aanvragers van het statuut van vluchteling, opgenomen in het Wachtregister	
diplomaten en personeel verbonden aan internationale instellingen (2006/2009) ²	tussen 9.500 en 15.000 personen (ruwe schatting van 6.436 diplomaten tewerkgesteld in Brussel in 2009)
buitenlands diplomatiek personeel en hun gezin, personen verbonden aan internationale en Europese instellingen (behalve EU) zoals de NAVO, Eurocontrol,...	
uit de bevolking geschrapte personen (08.11.2010) ³	1.944 thuislozen
o.m. thuislozen	
illegalen (2006) ⁴	meer dan 16.000
migranten zonder verblijfsvergunning, clandestienen die nooit een aanvraag tot verblijfsvergunning hebben ingediend, uitgeprocedeerde asielzoekers, personen zonder wettelijk verblijfsdocument in afwachting van een beslissing in de aanvraagprocedure,...	
studenten (2006) ⁵	15.000 studenten
buiten Brussel gedomicilieerde studenten die "op kot" verblijven in het BHG	

Bronnen:

¹ BISA, Aantal personen ingeschreven in het wachtregister in het BHG per leeftijdsgroep en geslacht naar woongemeente, 01.01.2011

² Brussel - Europa in cijfers. Een studie van het Verbindingsbureau Europa-Brussel. (http://blbe.be/sites/default/files/blbe/files/Studies/Europa_-_Brussel_in_cijfers_december_09_NL.pdf) en Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, Welzijns- en Gezondheidsatlas 2006.

³ la Strada - Steunpunt Thuislozenzorg Brussel. (cijfer in dezelfde grootteorde als de schatting in de Welzijns- en Gezondheidsatlas 2006 van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad)

⁴ Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, Welzijns- en Gezondheidsatlas 2006.

⁵ Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, Welzijns- en Gezondheidsatlas 2006.

Over de impact van recente economische ontwikkelingen (cfr. de crisis in 2008) op migratie kunnen voorsnog moeilijk eenduidige uitspraken worden gedaan. Toch kan voorzichtig gesteld worden dat deze de suburbanisatie -onder invloed van een veranderende koopkracht van jonge Brusselse gezinnen- noch de internationale immigratie lijkt te verhinderen, integendeel (zie figuur 11, 2008-2010). Mede omdat men wat betreft internationale immigratie kan vermoeden dat gebeurtenissen, zoals o.a. de Arabische lente, de betwiste verkiezingsuitslag in de Democratische Republiek Congo eind 2011 en de aanhoudende spanningen in het Midden-Oosten, een invloed zullen hebben op het aantal immigranten: het aantal asielaanvragen vertoont duidelijke parallellen met politieke crisissen in de wereld (CGKR, 2010)²⁷. Het al dan niet verkrijgen van het vreemdelingenstatuut (schrapping uit wachtregister en inschrijving in RR) bepaalt of deze personen worden opgenomen in de migratiedata waarvan in deze prognose gebruik wordt gemaakt. Asielzoekers van wie de aanvraagprocedure nog loopt of is afgewezen, zijn dus niet opgenomen hoewel ze vermoedelijk nog in het BHG verblijven. De aanhoudende politieke crises, doen vermoeden dat deze stijgende trend zich de komende jaren zal doorzetten.

Politiek asiel is evenwel slechts één van de migratiemotieven naast o.m. familiale redenen, studieredenen of arbeid. Rekening houdend met de wet van 8 juli 2011²⁸, die de regels voor gezinshereniging met Belgen, Unieburgers en derdelanders aanzienlijk strenger en complexer maakt, kan men (voorzichtig) veronderstellen dat de toestroom van nieuwe Europese of niet-Europese gezinsleden in de toekomst niet zal toenemen.

²⁷ Tussen 2008 en 2011 is het aantal asielaanvragen sterk toegenomen, ondanks de economische recessie: van 12.252 in 2008 tot 25.479 in 2011 (CGVS, Jaarverslag 2011).

Opmerkelijk voor niet EU-onderdanen is dat de factor arbeid slechts de vierde plaats bekleedt als migratiemotief (CGKR, 2010). De economische crisis biedt mogelijk een verklaring voor deze dalende trend: om arbeid te verrichten moet er immers werkgelegenheid zijn en -met uitzondering van een aantal knelpuntberoepen- is de schaarste op de arbeidsmarkt een noodzakelijke voorwaarde voor het verkrijgen van een arbeidskaart B (CGKR, 2008). Aangezien de verwachte werkloosheidscijfers voor het BHG slechts in 2016 op het niveau zullen komen van 2008, het jaar voor de recessie (BHG, 2011), zet de vastgestelde neerwaartse trend zich mogelijk verder in de komende jaren. Aldus wordt in relatieve aantallen geen werkgelegenheid gecreëerd.

Daarnaast echter, is een stijgend aantal Europese migranten, voornamelijk uit de nieuwe lidstaten van de EU, tewerkgesteld in marktniches die minder geliefd zijn door de autochtone bevolking of in knelpuntberoepen. Zo merken we op dat er sinds 2004 een onafgebroken stijging is van het aantal arbeidskaarten B: tussen 2004 en 2007 is het aantal toekenningen in België vervijfvoudigd (van 4.321 naar 23.028). Het merendeel hiervan wordt afgeleverd aan Poolse, Roemeense en Bulgaarse (en dus Europese) werknemers. Sinds 2007 kunnen zij immers beroep doen op de versnelde procedure om aan het probleem van de knelpuntberoepen te voldoen (cijfers afkomstig van FOD Werkgelegenheid, Arbeid & Sociaal Overleg, 2009). Doordat de vraag naar arbeid groot is voor wat betreft knelpuntberoepen, verwachten we dat de opwaartse tendens zich zal voortzetten in de komende jaren. Aangezien de populatie van werkmigranten uit de nieuwe EU-landen minstens 4 keer de populatie van de niet EU-werkmigranten overtreft, gaan we uit van een stijgende tendens van migratie ingegeven door werkdoeleinden.

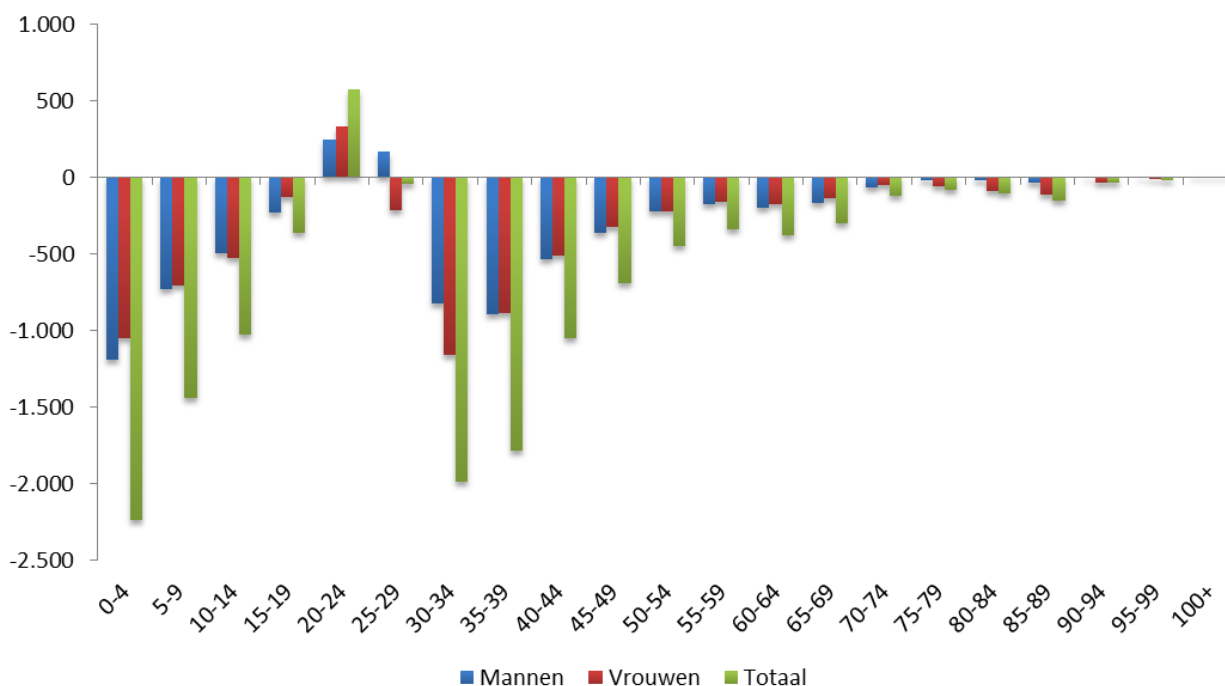
Bijkomend blijkt interne migratie sterk onderhevig aan de huidige economische crisis (BISA, 2010a). De suburbanisatie wordt onder meer beïnvloed door de economische recessie waardoor minder mensen bereid zijn het risico te nemen om een eigendom aan te schaffen buiten de stad (cfr. hypothese van het BISA). De meest recente cijfers echter leveren geen sluitend bewijs dat de suburbanisatie afneemt onder invloed van de crisis (zie figuur 12). Deze prognose veronderstelt dan ook een eerder stabiel patroon van interne emigratie uit het BHG.

De totale geslachtsspecifieke migratiesaldi van 2009 (zie figuur 14) die in deze prognose worden gebruikt, zijn zowel voor mannen als voor vrouwen positief (respectievelijk 3.703 en 5.133). Uit de onderliggende cijfergegevens voor externe migratie²⁹ blijkt vooral een toestroom van internationale migranten tussen de leeftijd van 20 en 34 jaar (zie figuur 13). Hieruit (alsook uit het jaarverslag Migratie 2010) blijkt meer dan de helft van deze immigratiestroom vrouwelijk en dus besluiten we dat een grote instroom van vrouwen, al dan niet met kinderen, op vruchtbare leeftijd naar Brussel reëel is.

²⁸ <http://www.kruispuntmi.be/vreemdelingenrecht/detailnieuwsbr.aspx?id=15416> Door publicatie in het Belgisch Staatsblad op 12 september 2011 is de wet van kracht sinds 22 september 2011 en wordt geen overgangperiode in acht genomen.

Hetgeen opnieuw een bevestiging is van de hypothese met betrekking tot vruchtbaarheid. Figuur 12 illustreert dat enkel het interne migratiesaldo van 20- tot 24-jarigen positief is.

Op basis van bovenvermelde bevindingen lijkt het onwaarschijnlijk dat ondanks de mogelijke impact van de crisis de toestroom van buitenlanders in de nabije toekomst zal afnemen, noch dat suburbanisatie vermindert. Daarom gaat deze prognose ervan uit dat de internationale immigratie blijft toenemen waarbij bijkomend de suburbanisatie eerder stagneert. Concreet betekent dit enerzijds een voortdurende toestroom van nieuwe potentiële ouders en bijgevolg schoolgaande kinderen in de nabije toekomst ten gevolge van de indirecte invloed op het aantal geboren kinderen. Anderzijds blijven jonge gezinnen (met voornamelijk kinderen in het kleuteronderwijs of de eerste jaren van het lager onderwijs) wegtrekken uit het BHG om zich in de rand of verder weg te vestigen. De systematische onderschatting van de recent sterk vervrouwelijkte internationale immigratie³⁰ in eerdere projecties en de aanwezigheid van een aanzienlijke niet weerhouden populatie van asielzoekers en illegalen, doet besluiten tot volgende geslachtsspecifieke migratiesaldi voor 2030: 4.177 voor mannen en 5.987 voor vrouwen³¹. We houden daarbij in het achterhoofd dat de resultaten van deze prognose nooit een exact beeld kunnen geven van de huidige Brusselse bevolking, noch van de toekomstige, maar dat we toch streven naar een zo reëel mogelijk doch hypothetisch beeld ervan.

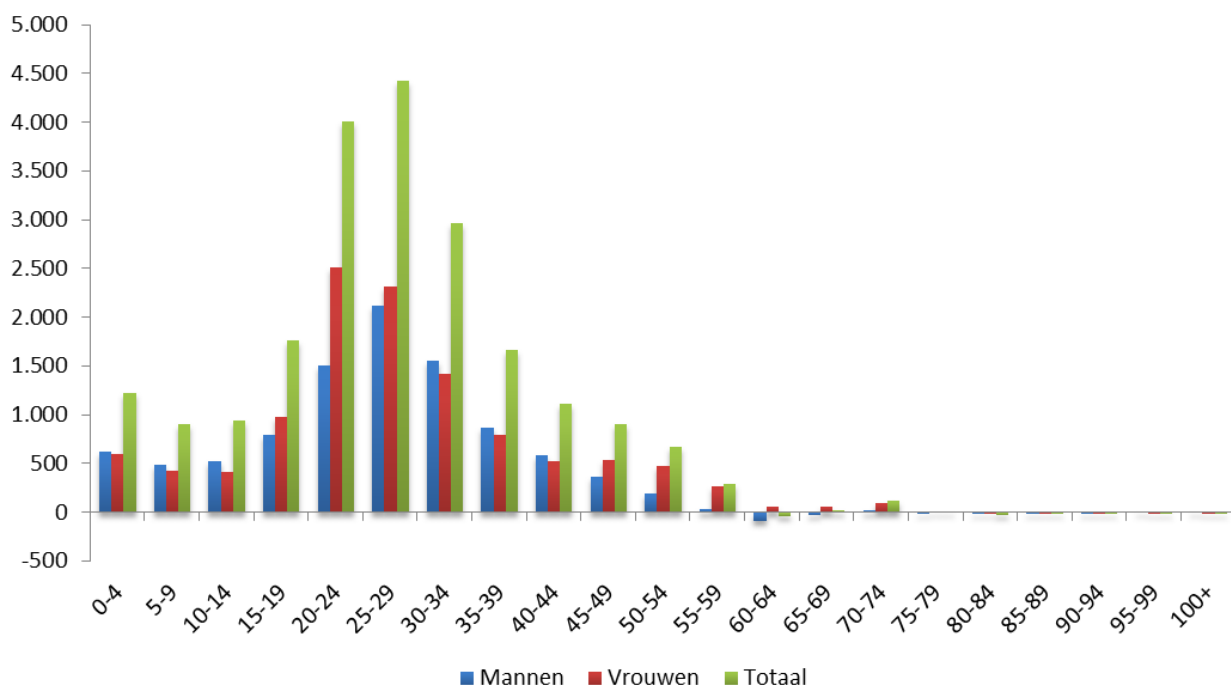


Figuur 12 Leeftijdsspecifieke interne migratie, naar geslacht, BHG, 2009

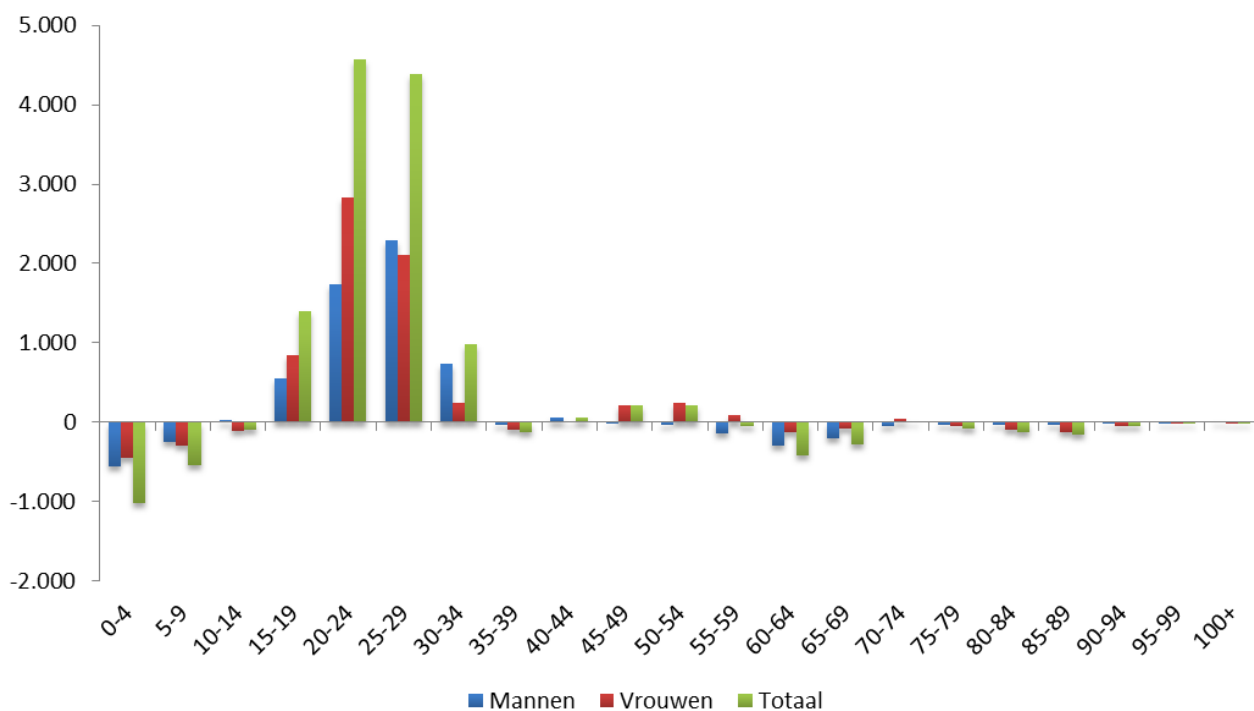
²⁹ Bron: BISA, Loop van de bevolking, 2009. Extern migratiesaldo (voor vrouwen en mannen) bedraagt 4.003 voor 20-24 jarigen, 4.427 voor 25-29 jarigen en 2.965 voor 30-34 jarigen. Het totale externe migratiesaldo bedraagt 20.877.

³⁰ In 2007 bedroeg het extern migratiesaldo 5341 met een man/vrouw-ratio van 1,0654. In 2009 is deze ratio duidelijk in het voordeel van vrouwen (0,7214) waarbij het saldo sterk is toegenomen tot 8836. (Bron: BISA)

³¹ Voor de periode 2010-2030 wordt voor het extern migratiesaldo van mannen en vrouwen een toename beschouwd van respectievelijk 7,5 en 10 procent, de interne migratiesaldi worden constant gehouden.



Figuur 13 Leeftijdspecifieke externe migratie, naar geslacht, BHG, 2009



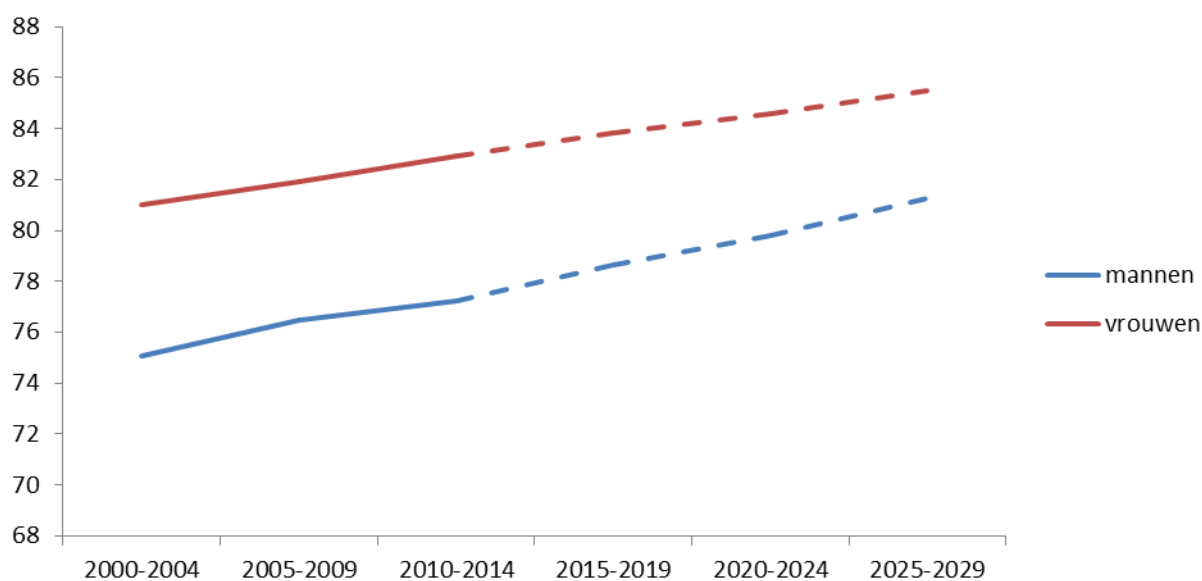
Figuur 14 Leeftijdspecifieke nettomigratie, naar geslacht, BHG, 2009³²

³² Bron (figuur 12 tot 14): BISA. Leeftijdspecifieke migratiesaldi, intern en extern, 2009, eigen bewerking.

Resultaten prognose en beperkingen

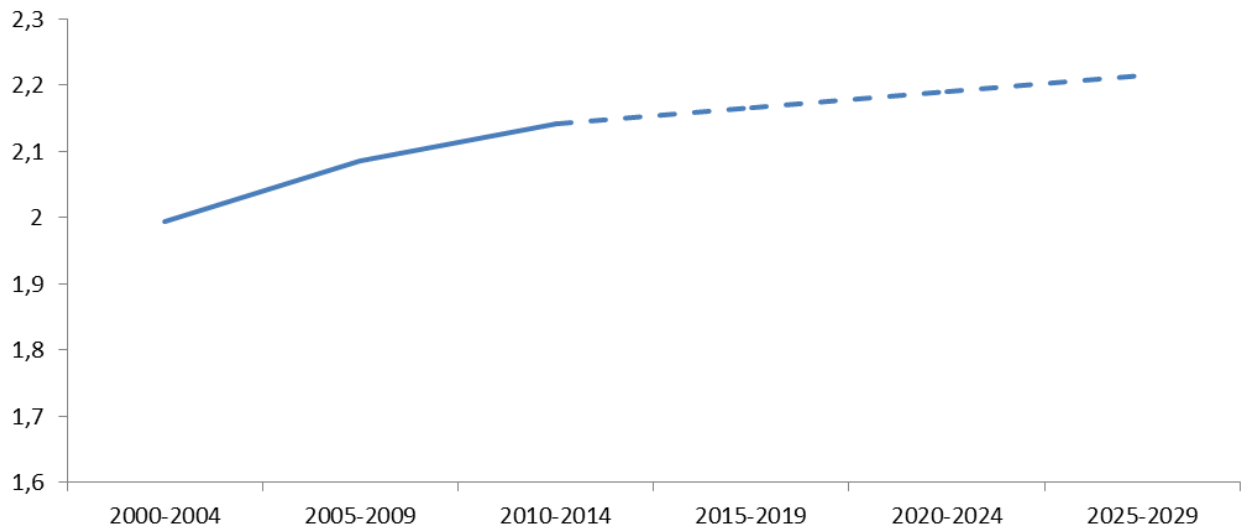
Het hier beschouwde scenario kwam tot stand op basis van een evaluatie van eerdere projecties en omvat volgende hypothesen met betrekking tot levensverwachting, vruchtbaarheid en migratie: de levensverwachting neemt zowel voor mannen als voor vrouwen toe en er treedt convergentie op tussen beide; de vruchtbaarheid neemt geleidelijk verder toe; het intern migratiesaldo stagneert en het extern migratiesaldo neemt nog iets toe.

De levensverwachting stijgt voor vrouwen tot 84,58 jaar in 2020 en tot 85,68 jaar in 2030. Voor mannen is dit respectievelijk een stijging tot 79,82 en 81,55 jaar. Deze resultaten illustreren de inhaalbeweging van mannen ten opzichte van vrouwen voor wat betreft de levensverwachting in de periode 2010-2030. (figuur 15)



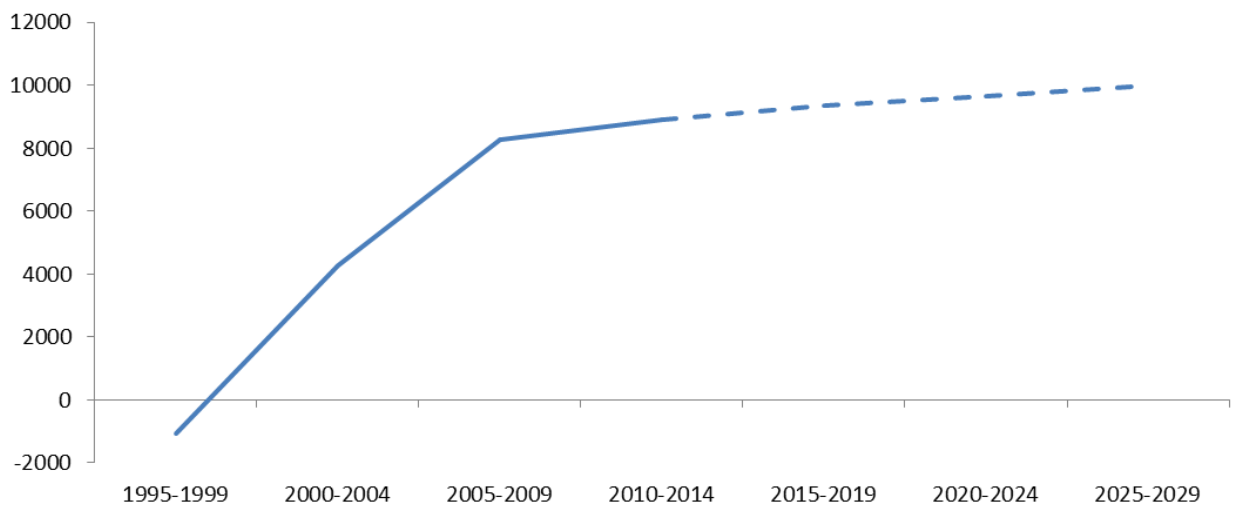
Figuur 15 Evolutie van de levensverwachting naar geslacht, BHG, 2000-2030

Het totale vruchtbaarheidscijfer neemt toe van 2,130 tot 2,224 in 2030. Achter deze stijging van het totale vruchtbaarheidscijfer gaat een stijging van de geboortecijfers van elke leeftijdscategorie schuilt. (figuur 16)



Figuur 16 Evolutie van het TVC, BHG, 2000-2029

Zowel de migratie van vrouwen als mannen stijgt licht, waarbij werd verondersteld dat de interne migratie onveranderd blijft en de internationale immigratie toeneemt, vooral bij vrouwelijke migranten. De geslachtsspecifieke migratiesaldi nemen toe van 5240 voor vrouwen en 3762 voor mannen in 2010-2014 tot respectievelijk 5880 en 4118 in de periode 2025-2029. (figuur 17)



Figuur 17 Evolutie van het migratiesaldo, BHG, 1995-2029

Wanneer we naar de effectieve toename van de populatie kijken, nemen we een stijging waar van 1.089.538 (562.751 + 526.787) in 2010 tot 1.542.961 (795.651 + 747.310) in 2030. Voor de 0- tot 4-jarigen betekent dit, op basis van deze prognose, een toename van 36.263 jonge kinderen (van 81.563 in 2010 tot 117.826 in 2030). Geformuleerd in termen van het aantal beschikbare plaatsen in het kleuteronderwijs, betekent dit -bij volledige bezetting van het huidige aantal beschikbare plaatsen- de nood aan 25.384 bijkomende plaatsen tegen 2030-2033. Dit cijfer komt tot stand via twee assumpties met betrekking tot de leeftijdsverdeling binnen de groep van 0- tot 4- jarigen en de gemiddelde tijd dat een kind kleuteronderwijs volgt. Ten eerste wordt een gelijke verdeling van de verschillende leeftijden binnen deze jongste leeftijdscategorie verondersteld. Ten tweede kan worden gesteld dat de

gemiddelde tijd die kinderen doorbrengen in de kleuterschool 3,5 jaar bedraagt (intrede in het instapklasje rond de leeftijd van 2 jaar en 6 maanden, met vervolgens de eerste, de tweede en derde kleuterklas tot gemiddeld de leeftijd van ongeveer 6 jaar). De jongste leeftijdsgroep omvat vijf leeftijden en dus vijf jaar. Gezien elk kind gemiddeld 3,5 jaar in de kleuterschool zit, kan 70 procent van de deze groep worden beschouwd als een maat voor de bepaling van het aantal extra plaatsen in de periode 2010-2030. Tegen 2020 kunnen 16.333 kleuters worden verwacht, tegen 2030 zijn dat er 25.384 (tabel 3).

De effectieve kleuterpopulatie in het Brusselse onderwijs in het schooljaar 2009-2010, namelijk 54.032, en de schatting van schoolgaande kleuters in diezelfde periode, namelijk 59.091 (70% van 81.563) is verschillend. Op basis hiervan kan worden gesteld dat niet elk van de kleuters ook daadwerkelijk school loopt. Toch mag deze vaststelling de dringende nood aan extra plaatsen niet afzwakken: met een toename van 25.384, valt er dus een zeer sterke stijging van het aantal theoretisch potentiële schoolgaande kleuters op te tekenen in de komende 20 jaar.

Tabel 3 Overzicht resultaten prognose

		2020	2030
LV	man	79,81	81,55
	vrouw	84,57	85,68
TVC		2,19	2,224
Migratiesaldo	man	3.999	4.177
	vrouw	5.667	5.987
0-4 jarigen		104.503	117.826
verschil tov 2010		23.334	36.263
70% van de 0-4 jarigen		16.333	25.384

Concreet betekent dit dat, bovenop de huidige capaciteit van het Brusselse kleuteronderwijs, onzettend veel extra plaatsen moeten worden gecreëerd tegen 2030, indien verondersteld wordt dat alle kleuters vanaf de leeftijd van 2,5 jaar naar school gaan. Met een huidige volledige bezetting of zelfs reeds overbezetting in de kleuterscholen mogen we dus stellen dat het aantal plaatsen in het BHG in de toekomst verre van zal volstaan. Het huidige onderwijsbeleid moet dringend inspanningen leveren om het plaatstekort in het Brusselse kleuteronderwijs (en later bijgevolg ook in het lager en secundair onderwijs) op te vangen opdat het recht op onderwijs van geen elke kleuter in het gewest in het gedrang komt in de komende twee decennia. Het beleid moet erin slagen om voor elk kind dat in aanmerking komt voor dit onderwijsniveau een plaats te voorzien binnen het BHG.

Voorgaande uitspraken zijn van toepassing op de capaciteit van alle onderwijsinstellingen die kleuteronderwijs organiseren van het BHG, ongeacht de taalgemeenschap waartoe ze behoren. Over

de verdeling van het nodige aantal extra plaatsen over de Vlaamse en Franstalige Gemeenschap, kan niets worden gezegd.

De complexe structuur van het onderwijs op gemeenschapsniveau kan ervoor zorgen dat de vereiste stijging van het aantal plaatsen in het kleuteronderwijs niet van een leien dakje zal verlopen. Daarnaast wijst, met de leerplicht tot 18 jaar, een toename van het aantal plaatsen in het kleuteronderwijs op een toekomstig nieuw probleem binnen het lager en middelbaar onderwijs, indien het aantal leerlingen binnen het BHG gedurende het kleuteronderwijs, lager onderwijs en middelbaar onderwijs gelijk blijft.

Discussie

Gezien Janus enkel de leeftijdsgroepen per 5 jaar weergeeft in de resultaten, dient te worden bemerkt dat in de interpretatie van het toekomstig aantal 0- tot 4- jarigen, een gelijke verdeling van de leeftijden binnen de beschouwde groep werd verondersteld. Tevens kon geen rekening worden gehouden met de verschillende instapdata waarop kleuters naar school beginnen gaan. Dit heeft zonder twijfel invloed op het aantal plaatsen nodig in het instapklasje. Bovendien lijkt het onrealistisch te stellen dat elke kleuter vanaf 2,5 jaar naar school gaat, rekening houdend met de culturele diversiteit (en mogelijk dus heel verschillende opvattingen over onderwijs) binnen het BHG. In deze optiek zou het interessant zijn om het aantal 6-jarigen te beschouwen, gezien dan de leerplicht van kracht is (hoewel ook thuisonderwijs mogelijk is). Tenslotte kunnen we evenmin voorspellen hoeveel kleuters een jaar zullen overdoen. Hoewel vermoedelijk slechts een klein percentage, is het moeilijk uit cijfergegevens te achterhalen hoeveel kinderen het hier betreft.

Conclusie

Het hoofdpunt van deze studie, was om na te gaan in welke mate het aantal plaatsen binnen het Brusselse kleuteronderwijs is voorzien op de evolutie van haar bevolking. Hiervoor was vooreerst een korte schets van het basisonderwijs in Brussel nodig. De recentst beschikbare data over vruchtbaarheid, sterfte en migratie werden verzameld en er werden hypothesen opgesteld op basis van waargenomen tendensen in de voorbije jaren. Mede was het nuttig eerst enkele reeds bestaande prognoses te vergelijken en te evalueren. In aanmerking kwamen de prognoses van het Federaal Planbureau, het BISA en André Lambert. Elk van deze projecties besluit tot een sterke stijging van de totale bevolking in het BHG. De prognose van het BISA maakt een geografisch onderscheid: zij verwachten een sterkere bevolkingsgroei in noordwest-Brussel dan in de zuidoostelijke tegenpool. In de tweede helft van hun voorspellingsperiode merken zij een minder sterke stijging van deze toename dan in de eerste helft.

Vooraf omwille van het perscommuniqué van het FPB (19 december 2011), waarin gesteld wordt dat de vruchtbaarheid heropleeft en de internationale immigratie blijft toenemen, werden de hypothesen met betrekking tot deze beide componenten geherformuleerd. De resultaten van deze prognose wijken

bijgevolg iets af van de besproken projecties. Voor de geprojecteerde periode wordt een vrij sterke toename van de Brusselse bevolking voorspeld, met name een stijging van 453.423 personen³³. Bij de jongsten (0 tot 4 jaar) betekent dit een stijging van 36.263 kinderen, hetgeen een grotere toename is dan in eerdere bevolkingsvoorspellingen. Bij een volledige bezetting, kan worden gesteld dat tegen ongeveer 2030 maar liefst 25.384 extra plaatsen moeten worden voorzien.

We mogen daarbij niet uit het oog verliezen dat een toename van het aantal kleuters in Brussel, indirect een stijging van het aantal inschrijvingen in scholen in de Brusselse rand kan betekenen, zodat ook de beschikbaarheid van onderwijs in de rand in de toekomst mogelijk onder druk zal komen te staan. Binnen het Brusselse onderwijslandschap echter -waar de politieke bevoegdheid sowieso verdeeld is over de Vlaamse en de Waalse Gemeenschap- zal deze invoering niet zonder enig politiek discours verlopen.

³³ Dit is in lijn met de actuele bevolkingsevolutie: De bevolking van het BHG nam in 2011 toe met 1,51 % ten opzichte van 2010, een dubbel zo sterke toename als het Vlaams en het Waals Gewest (Deboosere, Het Journaal, 4/1/2012). Begin januari 2012 werden er net geen 1.144.000 inwoners geteld voor het BHG.

Referenties

- Alho, J., M. Alders, H. Crujisen, N. Keilman, T. Nikander, and D. Q. Pham. (2006), New forecast: Population decline postponed in Europe, *Statistical Journal of the United Nations ECE*, 23, 1-10.
- Andersson, G. (2004), Childbearing after Migration: Fertility Patterns of Foreign-born Women in Sweden. *International Migration Review*, 38, 2, 747-775.
- Anson, J. (2004), The Migrant Mortality Advantage: A 70 Month Follow-up of Brussels Population. *European Journal of Population*, 20, 191-218.
- Belga (2011), *Na 33 jaar opnieuw Nederlandstalige gemeenteschool in Schaarbeek*. (<http://www.hln.be/hln/nl/1265/Belgie/article/detail/1312476/2011/08/31/Na-33-jaar-opnieuw-Nederlandstalige-gemeenteschool-in-Schaarbeek.dhtml>).
- BRIO (2010), *Demografie. Bevolkingsdichtheid in de gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 01 januari 2010*. (<http://www.briobrusseel.be/ned/webpage.asp?WebpageId=317>).
- Brussels Hoofdstedelijk Gewest (2011), De Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Nr. 22 oktober 2011. *Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, 40. (<http://www.brussel.irisnet.be/over-het-gewest/studies-en-statistieken/publicaties/conjunctuurbarometer>)
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) (2010a), Bevolkingsprojecties 2010-2020 voor het Brussels Hoofdstedelijk gewest. De Cahiers van het BISA, nr.1.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) (2010b), Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De Cahiers van het BISA, nr.2.
- Brusselnieuws (2010), *5.600 nieuwe plaatsen in het Franstalig onderwijs*. (<http://www.brusselnieuws.be/artikel/5600-nieuwe-plaatsen-franstalig-onderwijs>).
- Brusselnieuws (2011), *Cerexhe waarschuwt voor gevolgen demografische explosie*. (<http://www.brusselnieuws.be/artikel/%E2%80%98wijn-staan-voor-een-reus%C2%ADachtig-berg%E2%80%99>).
- Carlson, E.D. (1985), The Impact of International Migration Upon the Timing of Marriage and Childbearing. *Demography*, 22, 1, 61-72.
- Castles, S. & Miller, M.J. (2009), *The age of migration (4th revised edition)*, Hoofdstuk 2 Theories of migration (20-48). New York: Palgrave Macmillan.
- CGKR (2009), *Statistisch en Demografische verslag 2008*. (http://www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=105&thema=4&select_page=216)
- CGKR (2010), *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racisme bestrijding*. (<http://www.diversiteit.be>).
- Deboosere, P. (Prof. demografie) (2011) *Het journaal* [televisiereportage]. Brussel, VRT, 04-01-2012.

- Deboosere, P. (2010), *De bevolkingsdynamiek van Brussel*. (http://www.aulamagna.eu/BrusselsCitizensUniversity_files/Patrick_Deboosere_Bevolkingsdynamiek.pdf)
- Deboosere, P., Eggerickx, T., Van Hecke, E., Wayens, B. (2009), De Brusselse bevolking: een demografische doorlichting. *Brussels Studies*, Synthesenota nr.3, 16.
- Deboosere P., Surkyn, J. (2008), Gevolgen van de onderschatting van de internationale migratie. *Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060*.
- De Morgen (2010). *Stijgend aantal Brusselse leerlingen in Vlaanderen naar school*. (<http://www.demorgen.be/dm/nl/1344/Onderwijs/article/detail/1114401/2010/06/04/Stijgend-aantal-Brusselse-leerlingen-in-Vlaanderen-naar-school.dhtml>).
- De Valk, H.A.G., Huisman, C. & Noam, K. R. (2011). Migration patterns and immigrant characteristics in north-western Europe. NIDI: The Hague (Report for CELADE/UN regional office)
- European Commission (2011). Demography Report 2010. Older, more numerous and diverse Europeans. Commission Staff Working Document, 180.
- European Migration Network (EMN) (Johan Wets) (2011). Annual Report on Migration and International Protection Statistics from Belgium. Reference Years 2009 and 2010, 37. (<http://www.emnbelgium.be/nl/publication/statistisch-rapport-2009-2010>, 16/04/2012)
- Eurostat (2011), *First permits by reason, length of validity and citizenship - Annual data [migr_resfirst]*. (http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_resfirst&lang=en).
- Eurostat (2012). Asylum in the EU27. The number of asylum applicants registered in the EU27 rose to 301 000 in 2011. Eurostat News Release, 4. (http://www.emnbelgium.be/sites/default/files/attachments/eurostat_newsrelease_23_march_2012.pdf).
- FOD Werkgelegenheid, Arbeid & Sociaal Overleg (2009), *De immigratie in België. Aantallen, Stromen & Arbeidsmarkt*. (<http://www.werk.belgie.be/publicationDefault.aspx?id=26752#AutoAncher2>)
- Federaal Planbureau (2002), Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000-2050. De vergrijzing en de leefbaarheid van het wettelijk pensioensysteem, *Planning paper*, 91, 192.
- Federaal Planbureau (FPB) & Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (AD SEI) (2008), Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060. *Planning Paper*, 105, 138.
- Garssen, J., Nicolaas, H. (2006), Fertility of Turkish and Moroccan women in the Netherlands: Adjustment to native level within one generation. *Demographic Research*, 19, 33, 1249-1280.
- Humblet, P. (2011), De Brusselse demografische groei en de ongelijke toegang tot de kleuterschool. *Brussels Studies*, 51, 12.
- IBZ Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken (2011), *Globaal bevolkingscijfer per gemeente*. (<http://www.ibz.rrn.fgov.be/index.php?id=2471&L=1>).

- Janssens, R., Carlier, D., Van de Craen, P. (2009), Staten-Generaal van Brussel. Het onderwijs in Brussel. *Brussels Studies Synthesenota* nr 5.
- Lambert, A. (2011), L'emploi bruxellois dans le cadre de la forte croissance démographique régionale 2010-2020.
- Lestaeghe, R., Willaert, D., Surkyn, J. (2002), Some Wisdom from Belgian Population Projections. Interuniversity papers in demography- Working paper 2002-1, *Interface Demography, Vrije Universiteit Brussel*, 15.
- Mayer, J., Riphahn, R.T. (2000), Fertility assimilation of immigrants: Evidence from count data models. *Journal of Population Economics*, 13, 241-261.
- Neels, K., De Wachter, D. (2010), Postponement and recuperation of Belgian fertility: how are they related to rising female educational attainment? *Vienna Yearbook of Population Research* 2010, 8, 77-106.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek, Federaal Planbureau. (2001), *Bevolkingsvoorzichten 2000-2050*, Ministerie van Economische Zaken, 357.
- Observatbru (2011), *Welzijnsbarometer. Brussels armoederapport 2011*, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 79.
- Sobotka, T. (2008), The rising importance of migrants for childbearing in Europe. *Demographic Research*, 19, 225-248.
- Toulemon, L., Mazuy, M. (2004), *Comment prendre en compte l'âge à l'arrivée et la durée de séjour en France dans la mesure de la fécondité des immigrants?* Documents de travail.
- United Nations (1999), *The world at six billion* (<http://www.un.org/esa/population/publications/sixbillion/sixbillion.htm> 31/12/2011).
- Uitenbroek, D. G., Verhoeff, A. P. (2002), Life expectancy and mortality differences between migrants groups living in Amsterdam, The Netherlands. *Social Science and Medicine*, 54, 1379-1388.
- Van Bavel, J., Batiaenssen, V. (2006), De evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest tussen 2001-2005. *Interface Demography Working Paper 2006-1*, 58.
- Van Bavel, J., Batiaenssen, V. (2008), De recente evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest: update 2007. *Interface Demography Working Paper 2008-3*, 21.
- Van Bavel, J., Róžańska-Putek, J. (2010), Second birth rates across Europe: interactions between women's level of education and child care enrolment. *Vienna Yearbook of population research*. 8, 107-138.
- Westoff, C.F., Frejka, T. (2007), Religiousness and Fertility among European Muslims. *Population and Development Review*, 33, 4, 785-809.
- Zoom.in (2011), *Sociale problemen Brussel breiden uit naar de rand*. (http://destandaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20111117_00088056&word=vander+taelen)

Lijst met figuren

Figuur 1 Evolutie van de totale bevolkingsaan-groei in het BHG	4
Figuur 2 Evolutie van de totale bevolking, BHG, 1975-2011	5
Figuur 3 Evolutie van het aantal inw/km2 tussen 2000 en 2012 van de vijf rijkste (links) en vijf armste (rechts) gemeenten in het BHG	6
Figuur 4 Leeftijd-specifiek totaal migratiesaldo in 2009 voor het BHG	6
Figuur 5 Vergelijking van de evolutie van de totale bevolking in zes bevolkingsvoorzichten	10
Figuur 6 Vruchtbaarheidscijfer volgens de leeftijd van de vrouwen op de laatste verjaardag, van 15 tot 49 jaar, BHG, 1971-2009.	17
Figuur 7 Vreemde bevolking per nationaliteit, BHG, 01.01.2010	18
Figuur 8 Evolutie van de levensverwachting bij de geboorte, in jaren, BHG, 1997-2010	21
Figuur 9 Interne immigratie, emigratie en netto interne migratie, BHG (1990-2010).....	23
Figuur 10 Externe immigratie, emigratie en netto externe migratie, BHG (1990-2010).....	24
Figuur 11 De evolutie van het migratiesaldo voor het BHG tussen 1990-2010	24
Figuur 12 Leeftijd-specifieke interne migratie, naar geslacht, BHG, 2009.....	28
Figuur 13 Leeftijd-specifieke externe migratie, naar geslacht, BHG, 2009	29
Figuur 14 Leeftijd-specifieke nettomigratie, naar geslacht, BHG, 2009.....	29
Figuur 15 Evolutie van de levensverwachting naar geslacht, BHG, 2000-2030.....	30
Figuur 16 Evolutie van het TVC, BHG, 2000-2029	31
Figuur 17 Evolutie van het migratiesaldo, BHG, 1995-2029.....	31

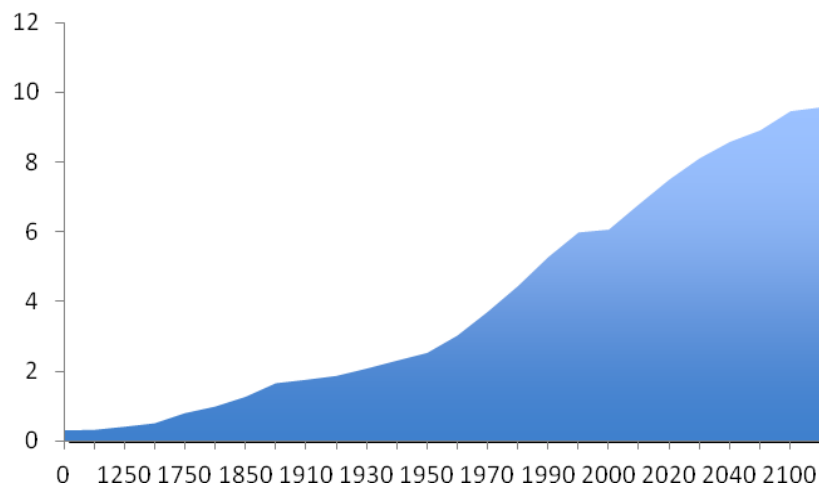
Bijlagen

Bijlage 1

De evolutie van de wereldbevolking volgens United Nations van het jaar 0 tot een prognose voor 2200 in biljoen.

Tabel A: Evolutie van de wereldbevolking in miljarden

Jaar	Populatie (in biljoenen)	Jaar	Populatie (in biljoenen)
0	0.30	1960	3.02
1000	0.31	1970	3.70
1250	0.40	1980	4.44
1500	0.50	1990	5.27
1750	0.79	1999	5.98
1800	0.98	2000	6.06
1850	1.26	2010	6.79
1900	1.65	2020	7.50
1910	1.75	2030	8.11
1920	1.86	2040	8.58
1930	2.07	2050	8.91
1940	2.30	2100	9.46
1950	2.52	2150	9.75



Figuur a Evolutie van de wereldbevolking in miljarden³⁴

³⁴ Bron voor figuur a: United Nations, eigen bewerking.

Bijlage 2

Het onderwijsbeleid in Brussel

Brussels onderwijs bestaat niet (Janssens; Carlier & Van de Craen, 2009). Aangezien onderwijs een gemeenschapsbevoegdheid is, is het onderwijs in Brussel opgesplitst in twee aparte structuren met respectievelijk de Franstalige en de Vlaamse Gemeenschap als bevoegde overheid. Van de 230.000 leerlingen in de Brusselse scholen bevindt 80% zich in het Franstalige en 17% in het Nederlandstalige onderwijs. De overige 3% gaat naar Europese en internationale scholen die onafhankelijk zijn van bovengenoemde structuren.

Moelijkheden eigen aan het onderwijs in Brussel

Een overkoepelende overlegstructuur of enige vorm van systematische samenwerking tussen de verschillende onderwijsactoren ontbreekt. Dit is nochtans nodig voor een sterk onderwijsbeleid en een gezamenlijke aanpak van problemen en evoluties (Janssens; Carlier & Van de Craen, 2009). Betrouwbare data zijn daarbij vaak versnipperd of onbestaande. Elke gemeenschap verzamelt de nodige data op haar eigen manier en de uitwisseling ervan gebeurt slechts sporadisch in functie van een bepaalde problematiek.

De financiering verschilt ook sterk tussen de structuren. De Vlaamse Gemeenschap trekt 22,7% meer uit voor een leerling in het lager onderwijs dan de Franstalige Gemeenschap en 18,1% meer voor een leerling in het secundair onderwijs. Het financieringsdebat wordt nog verder bemoeilijkt door het hoge aantal leerlingen met extra noden in de Brusselse scholen, capaciteitsproblemen en vaak verouderde schoolgebouwen.

Sommige gemeenten (Elsene, Etterbeek, Ganshoren, Oudergem, Sint-Gillis, Ukkel en Watermaal-Bosvoorde) bieden uitsluitend Franstalig onderwijs aan. In Schaarbeek was dit lang ook het geval. Maar 33 jaar nadat de toenmalige burgemeester Nols de laatste Nederlandstalige school sloot, is er in 2011 met de ‘Kattepoel’ opnieuw een Nederlandstalige gemeenteschool geopend (Belga, 2011).

Demografisch-geografisch context van het onderwijs in Brussel

Het profiel van de leerlingenpopulatie in de Brusselse scholen is niet gelijk aan het profiel van de jongeren met schoolplicht uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Janssens; Carlier & Van de Craen, 2009). Dat komt doordat 16% van de leerlingen niet uit het BHG komt (13% daarvan komt uit Vlaanderen). Omgekeerd zijn er veel minder jongeren uit BHG die onderwijs volgen in Vlaamse of Waalse scholen.

In 2000 leefden er in Brussel ongeveer 46.000 kleuters, 66.000 lagereschoolkinderen en 62.000 middelbare school studenten. Het Federale Planbureau (2007) berekende dat tegen 2010 de eerste groep met 45% zal toenemen, de tweede met 35% en de derde met 27%.

Daarnaast speelt ook de ruimtelijke segregatie in Brussel een belangrijke rol. Meer dan 30% van de Brusselse leerlingen woont in een achtergestelde buurt met een oververtegenwoordiging van mensen met een lager diplomaniveau. Sociale mobiliteit is beperkt en het onderwijsniveau van de jongeren correleert sterk met dat van hun ouders. Dit uit zich dan ook in de segregatie van het onderwijslandschap. Enerzijds ontwikkelen er zich meer elitaire scholen voor rijke Brusselaars, Vlamingen en Walen. Anderzijds ontstaan er meer en meer getto- en probleemscholen. Dit dualiseringsproces zorgt meer en meer voor een opsplitsing in ‘zwarte scholen’ (TSO of BSO) en ‘elitescholen’ (ASO). Scholen beginnen leerlingen te selecteren op basis van sociale achtergrond om te vermijden dat ze zouden afglijden naar de eerste groep. Ouders kiezen ook liever ‘witte’ ASO-scholen, ongeacht de capaciteiten van hun kinderen en de gevaren van het ‘watervalstelsel’.

Brussel is vandaag een meertalige multiculturele stad. Meer dan kwart van de inwoners heeft niet de Belgische nationaliteit en de taaldiversiteit neemt enorm toe. Een effect hiervan is dat er nog slechts een minderheid van de leerlingen in de Nederlandstalige scholen thuis effectief Nederlands spreekt (Janssens; Carlier & Van de Craen, 2009).

Mogelijke beleidsoplossingen

Politieke samenwerking en herstructurering van het onderwijslandschap

Om het beleid in Brussel te kunnen sturen, is er nood aan wetenschappelijk onderzoek naar de verschillende onderwijsproblemen. Onderzoek zelf echter, beperkt zich meestal tot ofwel het Nederlandstalige ofwel het Franstalige onderwijs omwille van onderzoeksfinanciering. De Brusselse overheid zou onderzoekers uit beide taalgemeenschappen moeten kunnen samenbrengen om tot een globaal onderzoek te komen over de onderwijsproblemen in Brussel. Belangrijke thema's hierbij zijn: de samenstelling van de leerlingenpopulatie en de effecten ervan op leerlingen en school, de rol van de taal die thuis gesproken wordt, enz. (Janssens; Carlier & Van de Craen, 2009).

Vervolgens is er verdere structurele samenwerking nodig om tot fundamentele oplossingen te komen. Alle betrokken actoren dienen hiertoe bij te dragen: Nederlandstalige en Franstalige scholen, beide taalgemeenschappen, het Brussels Gewest, de VGC, het COCOF, Europese scholen, gemeenten en organisaties uit het Brusselse middenveld.

Er moet vooral op het juiste niveau naar oplossingen gezocht worden. Het subsidiariteitsprincipe kan helpen om bepaalde problemen (inplanting van scholen, infrastructuur, ...) regionaal aan te pakken en andere (bijv. lerarenverloop) lokaal. Bepaalde gegevens (bijv. inzake spijbelgedrag en scholencapaciteit) moeten daarbij gedeeld worden over de grenzen van de taalgemeenschappen heen om tot resultaten te komen (Janssens; Carlier & Van de Craen, 2009).

Een betere sociale mix voor de Brusselse scholen

Structurele samenwerking is ook nodig om tot een betere sociale mix van de leerlingen te komen en de maatschappelijke kloof tussen scholen te dichten. Het voorrangbeleid binnen het Nederlandstalige onderwijs probeert hier toe bij te dragen, maar haar actieradius is beperkt. Ook het Franstalige onderwijs lanceerde al tal van initiatieven: bijv. inclusief onderwijs met een hoge algemene vorming tot 16 jaar, een toegangsbeleid gericht op een betere sociale mix, samenwerking tussen scholen en andere lokale sociale en educatieve actoren, het idee van ‘bassin scolaire’ en de samenwerking tussen ‘concentratie’- en ‘elite’-scholen op het vlak van immersieonderwijs (Janssens; Carlier & Van de Craen, 2009).

Een ander taalonderwijs

Een mogelijke oplossing voor de taalproblemen in het onderwijs bevindt zich in het aanbieden van meertalig onderwijs in Europese zin: ook wel CLIL genoemd (Content and Language Integrated Learning) of EMILE in het Frans (Enseignement d’une Matière par Intégration d’une Langue Étrangère). Een deel van de lessen wordt dan gegeven in een andere taal dan de rest van het curriculum. Dat kan in de tweede landstaal zijn of in een andere taal. Dat deze onderwijsvorm werkt, blijkt uit volgende resultaten uit een aantal Brusselse en Waalse scholen waar dit al toegepast wordt:

- 1) Een betere beheersing van de doeltaal dan in het traditionele onderwijs.
- 2) Een sterkere kennis van de moedertaal dan in het traditionele onderwijs.
- 3) De leerstof is beter gekend dan in het traditionele onderwijs.
- 4) De attitude en motivatie t.o.v. de school en de ‘andere’ zijn positiever dan in het traditionele onderwijs.
- 5) Reken- en taaltoetsen tonen een cognitieve meerwaarde.
- 6) Meertaligheid stimuleert de hersenen en zorgt voor een betere leerattitude.

De hierboven beschreven beleidsopties kunnen dienen om tot een beter onderwijs te komen voor de Brusselse kinderen. De huidige situatie bestendigt immers de sociale ongelijkheid en men slaagt er niet in om de vaardigheden van de jongeren af te stemmen op de verwachtingen van de arbeidsmarkt. Wetende dat de capaciteit van het onderwijs in Brussel met de helft zal moeten toenemen in de komende twintig jaar, spreken Janssens, Carlier en Van de Craen (2009) dan ook van een ‘demografische tijdbom’. De uitdaging is “immens”.